

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Skalní obydlí v Čechách v evropském kontextu

Bohemian rock dwellings in european context

Adéla Walterová

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání, Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Skalní byty v Čechách v evropském kontextu* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. července 2021

Adéla Walterová

Ráda bych touto cestou poděkovala mému školiteli Mgr. Dušanovi Foltýnovi za vstřícnost a za cenné rady při vedení mé bakalářské práce. Poděkování dále patří Mgr. Petrovi Jenčovi za poskytnutí mnoha přínosných informací a odborné literatury. Mé velké díky patří všem obyvatelům Kokořínska, kteří mi byli v mnoha ohledech nápomocni, předali mi důležité kontakty a umožnili mi nahlédnout do jejich skalních objektů.

ANOTACE

Tato práce se zabývá skalními byty v Čechách a ve vybraných oblastech Evropy. První část práce je věnovaná úvodu do historie osidlování pískovcových skal lidmi, osvětlení termínu skalní lidová architektura a rozdělení skalních vyhloubených objektů na našem území. V druhé části práce jsou zadokumentovány obytné a hospodářské objekty nacházející se na území Čech, a to především v oblastech Kokořínska a Podralska. V poslední části jsou blíže popsány obytné skalní objekty ve vybraných státech Evropy, a to na území Slovenska, Itálie, Španělska a Turecka. Hlavním cílem celé práce je zjištění informací a popsání skalních bytů v Čechách, a tyto výsledky, po předchozím průzkumu zahraničních oblastí, mezi sebou porovnat. Výsledkem práce je soubor nových informací o skalním osídlení na území Čech, vyhotovení orientačních plánek skalních bytů u dostupných skalních objektů a závěrečná komparace skalních bytů v Čechách a vybraných oblastech Evropy. Při tvorbě této práce bylo využito metody terénního výzkumu, rešerše studií, sekundární literatury a orální historie.

KLÍČOVÁ SLOVA

skalní byt, hospodářské skalní objekty, Čechy, Evropa

ANNOTATION

This Bachelor Thesis deals mainly with the issue of rock dwellings in Bohemia. This issue is complemented by the topic of rock dwellings in Europe. The first part of this work is devoted to an introduction to the history of the settlement of sandstone rocks by people, the explanation of the term rock folk architecture and the distribution of rock excavated objects in our territory. In the second part are documented residential and rock farm buildings located in the Bohemia territory, especially in regions of Kokořín and Podralsko. The last part describes in more detail the residential buildings in selected European countries, which represent Slovakia, Italy, Spain and Turkey. The main goal of the whole work is to find out information about rock dwellings in Bohemia and to describe them and to compare these results with the survey of foreign areas. The result of the work is the acquisition of new information about rock settlement in Bohemia, the creation of orientation plans of rock dwellings for selected available rock objects and the final comparison of rock dwellings in Bohemia and selected areas of Europe. To create this work were used methods such as field research, research of studies, secondary literature and oral history.

KEYWORDS

rock dwelling, rock farm buildings, Bohemia, Europe

Obsah

Úvod	8
1. Použitá literatura a metodologie	10
2. Pískovcové skály v Čechách	12
3. Historie osidlování pískovcových skal lidmi	13
3.1 Pravěk	13
3.2 Středověk	13
3.3 Novověk.....	14
4. Skalní lidová architektura v Čechách	15
4.1 Výzkum skalní lidové architektury v Čechách.....	15
4.2 Faktory ovlivňující výskyt skalní lidové architektury v Čechách	16
4.3 Rozdělení skalní architektury	16
5. Hloubení objektů do pískovce	17
5.1 Rozdělení skalních objektů.....	17
5.1.1 Trvale obytné skalní objekty	18
5.1.2 Sezónní obytné objekty	18
5.1.3 Hospodářské objekty	18
5.1.4 Církevní stavby.....	18
5.1.5 Technické stavby	19
6. Výskyt vyhloubených skalních objektů v Čechách.....	20
6.1 Obytné skalní byty v jednotlivých okresech České republiky.....	20
7. Novověké obývání jeskyní lidmi.....	21
8. Novověké skalní osídlení lidmi	22
8.1 Formy vlastnictví skalních obydlí.....	22
8.2 Právní vymezení obydlí ve skále	24

9.	Skalní objekty na Kokořínsku	25
9.1	Skalní sklepy a sušárny na ovoce na Kokořínsku.....	25
9.2	Skalní mlýny na Kokořínsku	26
9.2.1	Skalní mlýn v obci Tubož.....	26
9.2.2	Skalní mlýn u Hlučova	26
9.2.3	Skalní mlýn na Štampachu	27
9.2.4	Krvomlýn.....	27
10.	Skalní byty na Kokořínsku	29
10.1	Skalní byt v Debři u Mšena.....	29
10.2	Skalní byt v Hlučově	29
10.3	Skalní byty U Grobiána.....	30
10.4	Skalní chalupa v Dobřeni	30
10.5	Skalní byty v Truskavně.....	30
10.6	Skalní byt u jeskyně Klemperka.....	31
10.7	Skalní obydlí Rozbořenka	31
10.8	Skalní byty v Šemanovicích.....	32
10.9	Skalní obydlí ve Vidimi	34
10.10	Skalní byt ve Lhotce u Mělníka	34
10.10.1	Paní Marie Holubová	36
10.10.2	Převzetí skalního bytu Regionálním muzeem Mělník.....	36
10.10.3	Návštěvnost skalního bytu	37
11.	Skalní objekty v Mikroregionu Podralsko.....	39
11.1	Skalní úkryty v oblasti Podralska.....	39
11.2	Skalní sušárny na ovoce v oblasti Podralska.....	40
12.	Skalní obytné a hospodářské objekty v oblasti Mikroregionu Podralsko	41

12.1	Skalní osada Hvězda	41
12.2	Skalní osada U Beránka	41
12.3	Skalní objekty u obce Zahradky	42
12.4	Skalní byty u hradu Valečov	43
12.5	Skalní obydlí Barušky u hradu Kost	43
12.6	Skalní byty v obci Zderaz.....	44
13.	Skalní obytné objekty v Evropě	46
13.1	Slovensko	46
13.2	Itálie.....	47
13.3	Španělsko	48
13.4	Turecko.....	49
14.	Komparace skalních bytů v Čechách a v Evropě	51
	Závěr.....	54
	Seznam použitých informačních zdrojů	56
	Seznam příloh	62
	Seznam půdorysů.....	65

Úvod

Na základě kupní smlouvy ze dne 14. 9. 1979 manželé Josef a Jiřina Vitáčkovi, vlastníci domu čísla popisného 1 ve Lhotce u Mělníka prodávají Okresnímu vlastivědnému muzeu v Mělníku skalní byt ve Lhotce. Ve smlouvě je dále upraveno, že nabývací organizace ponechá Marii Holubovou, tetu ze strany prodávající, v této nemovitosti bezplatně doživotně bydlet. Běžný právní akt, dokumentující převod 7a01m² vyhloubeného skalního prostoru, ve kterém se odvíjel jeden z mnoha životů ve Lhotce. Přesto se jedná o mimořádnou událost naší historie, která si zaslouží pozornost, neboť se jedná o neobvyklý fenomén naší doby a nepřítel vzdálené minulosti. Paní Marie Holubová, a před ní ještě mnoho dalších nemajetných lidí zkoušených životem, řešila své bydlení využitím prostor zbudovaných neobvyklou stavební metodou, a to vyhloubením svého životního prostoru ve skále.

Pro tuto bakalářskou práci jsem si vybrala téma skalních bytů v Čechách a rovněž i v některých evropských státech, neboť současná doba, a to velmi nezaslouženě, pomíjí historický význam skalních bytů. Jedním z možných důvodů této skutečnosti je chybějící obecné povědomí veřejnosti o existenci skalních obydlí, o lidech, kteří tato obydlí obývali, či jakým způsobem tento prostor ve skále vystavěli. Bohužel pouze u malého procenta skalních bytů je jejich historie blíže zdokumentována.

Většina těchto objektů, nacházejících se na území Čech, je v dezolátním stavu nebo slouží k jiným účelům, než ke kterým byly původně určeny. Touto prací bych chtěla přispět k rozšíření povědomí o existenci skalních obydlí a doufám, že toto téma zaujme čtenáře a zvýší jejich zájem o skalní byty, které jsou, byť malou, součástí našeho kulturního vývoje.

Za účelem zpracování tohoto téma jsem si stanovila hned několik cílů. Zaprvé provést rešerši zdrojů o stávajících skalních bytech v Čechách, dohledat o nich dostupné informace a zaměřit se na architektonicky, či historicky zajímavé objekty. Zadruhé u vybraných skalních obydlí vytvořit orientační půdorysná uspořádání za účelem zjištění možného způsobu využití jednotlivých místností. Zatřetí v rámci prováděného šetření zjistit co nejvíce informací z neveřejných zdrojů, především z výpovědí pamětníků či majitelů objektů. Začtvrté popsat vyhloubené skalní objekty, které se nacházejí na území vybraných evropských států. Zapáté získané informace porovnat se způsobem osidlování skalních objektů ve vybraných

evropských státech. Především provést komparaci aktuálního stavu objektů, jejich využití a použitého stavebního materiálu.

Práce je rozdělena do třinácti kapitol a několika podkapitol. V první kapitole zdůvodňují, proč se na našem území k hloubení skalních objektů využíval právě pískovec. V druhé kapitole stručně popisují historii osidlování pískovcových skal na našem území. Skalní obydlí je odborníky vnímána jako specifický druh architektury, proto v kapitole třetí seznamují čtenáře s pojmem skalní lidová architektura. Ve čtvrté kapitole se věnují rozdělení člověkem vytvořených skalních objektů. V páté kapitole představují oblasti výskytu skalních objektů v Čechách. V kapitole šesté a sedmé ve výčtu informací poukazují na rozdíly mezi jeskynním a skalním osídlením. Kapitola osmá již seznamuje čtenáře s konkrétními architektonicky zajímavými skalními objekty na Kokořínsku, které původně nebyly určené k obývání. V deváté kapitole jsou zdokumentována jednotlivá zajímavá skalní obydlí regionu Kokořínsko, včetně skalního bytu ve Lhotce u Mělníka. Desátá a jedenáctá kapitola popisuje obytné skalní objekty z oblasti Podralska, včetně objektů hospodářských. Výše zdokumentovaný materiál je obohacen o případné historické zajímavosti či pověsti spojené s těmito místy. V kapitole dvanácté jsou představena vybraná skalní obydlí na území Evropy i Turecka. V kapitole třinácté je provedeno porovnání skalních obydlí na území Čech se skalními objekty v Evropě. V poslední kapitole, čtrnácté, je blíže popsána užitá literatura a metodologie.

Hlavními zdroji všech poskytnutých informací jsou knihy a odborné publikace od Kamila Podroužka, Václava Zimermana, Jiřího Pillera, Jiřího Adamoviče, Petra Jenče a Vladimíra Peši. Dalšími velmi důležitými a neopomenutelnými zdroji jsou výpovědi obyvatel a majitelů skalních objektů a dokumenty získané od paní ředitelky mělnického Regionálního muzea Miloslavy Havlíčkové. Dále také informace dostupné na internetu.

1. Použitá literatura a metodologie

K sepsání této práce, co se literatury týče, bylo stěžejní dílo od Kamila Podroužka, *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*¹. Tato publikace prezentuje autorův výzkum, který prováděl od roku 1986. Během této doby na některá témata sepsal odborné práce, jako je například *Lidová architektura v pískovcovém podloží² nebo Lovecké pozorovatelný, posedy a čihadla v pískovcích*³. Dílo *Člověk a pískovec* je představením všech jeho výzkumných výsledků, které jsou dále doplněny o odbornou literaturu jiných autorů.

Dalším primárním zdrojem informací pro tuto práci, byla společná publikace autorů Václava Zimmermana a Jiřího Pillera s názvem *Kokořínsko: Krásy a zajímavosti*⁴, zde autoři blíže popisují technické stavby a skalní mlýny vyhloubené v pískovci, v oblasti Kokořínska. Tato publikace je inspirovaná jejich předchozí knihou *Jeskyně, skalní hrádky a mlýny Kokořínska*.⁵

Jiří Piller společně s Jiřím Adamovičem sepsali další velmi důležitou publikaci pro vznik této práce, kterou je *Kokořínsko: Jak mluví skály*⁶. V této knize nejsou jen popsány pískovcové skály, ale jako první zde podávají ucelený soubor informací o vybraných skalních bytech na Kokořínsku.

Mezi další významné autory patří Petr Jenč, Vladimír Peša a jejich odborné práce zpracované v rámci organizace Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě. Toto autorské duo sepsalo odborný článek, *Člověk a pískovcová krajina*⁷. Zde je popsán pravěký, středověký, a hlavně novověký člověk v pískovcové krajině.

---

¹ PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7.

² PODROUŽEK, Kamil. *Lidová architektura v pískovcovém podloží*. Katedra etnologie FF UK Praha, 1992. [diplomová práce, rkp.].

³ PODROUŽEK, Kamil. *Lovecké pozorovatelný, posedy a čihadla v pískovcích*. ČSPS 122/1, 2014, s. 7-29.

⁴ ZIMMERMAN, Václav a Jiří Piller. *Kokořínsko: Krásy a zajímavosti*. Mělník: Richard Kubeš, 2004.

⁵ ZIMMERMAN, Václav, Randus Petr a Jiří Piller. *Jeskyně, skalní hrádky a mlýny Kokořínska*. Mělník, 1996.

⁶ PILLER, Jiří a Jiří Adamovič. *Kokořínsko: Jak mluví skály*. Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2.

⁷ PEŠA, Vladimír a Petr Jenč. *Člověk a pískovcová krajina*. Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, č. 3, 2004, s. 15-17.

V bakalářské práci jsou zároveň podchyceny ústně sdělené informace a uchované dokumenty od paní Miloslavy Havlíčkové, ředitelky mělnického muzea, která mimo jiné, nemalým dílem přispěla k důkladnému zpracování téma skalního obydlí ve Lhotce (viz Příloha č. 22 a Půdorys č. 6).

V rámci terénního výzkumu bylo možné zadokumentovat spontánní výpovědi pamětníků, majitelů skalních objektů a obyvatel žijících na sledovaném území. Díky těmto nestrukturovaným rozhovorům mohla být práce, mimo jiné, doplněna o nové skutečnosti, o kterých není hovořeno v žádné dostupné publikaci. Jedním z příkladů je skalní byt v Šemanovicích číslo popisné 16 (viz Příloha č. 18), který je dodnes, ovšem již ne v původní podobě, obýván paní Miroslavou Bozděchovou. Dalším přínosným zjištěním bylo nalezení obydlí v Šemanovicích číslo popisné 26 (viz Příloha č. 21), kde majitelé využili svých skalních sklepů k vytvoření pokojů pro hosty a ateliéru.

Současně byl v rámci terénního výzkumu prováděn kvantitativní výzkum, který spočíval v získání objektivně měřitelných vnitřních rozměrů některých vybraných skalních obydlí, zpracovaný do jednotlivých grafických plánek, v podobě narysů a půdorysů těchto objektů. V souvislosti s prováděným měřením a současným ohledáním místa zkoumaného objektu, bylo možné na místě samém, například u skalního bytu v Šemanovicích číslo popisné 53 (viz Příloha č. 20 a Půdorys č. 5), zanést do již vytvořeného plánu odpovídající popis, k čemu mohly vyhloubené prostory v minulosti sloužit.

Současně byla v rámci terénního výzkumu průběžně prováděna fotodokumentace zájmových skalních obydlí.

Zjištěné informace byly následně analyzovány a poté vyhodnocovány, závěry vyhodnocení a srovnání jsou uvedeny na příslušných místech v této práci.

2. Pískovcové skály v Čechách

Pískovcové skály jsou v rámci Českého masívu svázány s křídovou pánví, kde tvoří skoro polovinu všech hornatých usazenin. Podle oblastí s největším výskytem pískovců je křídová pánev rozdělena do několika oblastí. Patří k ní oblast pražská, zaujímavější plochy kolem Labe a Vltavy, kolínská rozléhající se od Kutné Hory po Chrudim, ohárecká vedoucí od Úherců po Malnice, lužická rozprostírající se od Děčína po Žitavu, a mnoho dalších. Pískovcové skály se ve velkém měřítku vyskytují hned v několika krajích, například v kraji Středočeském, Libereckém, Ústeckém, Pardubickém a v Praze.

Každá jednotlivá oblast je významná tím, že se v ní pískovec vyskytuje v jiném složení. V některých částech je jemnozrný, jinde křemenný, středně nebo hrubě zrnitý. Jeho specifické vlastnosti ovlivňuje tmel, který spojuje jednotlivá pískovcová zrna. Tmel má také své specifické složení, může být buď železitý, vápenitý nebo jílovitý. Složení, či struktura pískovce určuje jeho následné využití.

V oblasti Českého středohoří se vyskytuje křemenitý pískovec, který je jemně až středně zrnitý. Zaujímá oblasti Českého ráje na ploše rozléhající se od Mělníka až po Jablonec nad Nisou. Díky menším příměsím železa a jemné hrubosti zrn je pískovec v této oblasti využíván jako stavební materiál, a právě proto je tato oblast proslulá největším výskytem skalních bytů v Čechách.

Pískovce jsou charakteristické tím, že mají velikou pórovitost, vysokou hustotu, odolnost vůči povětrnostním vlivům a obsahují v sobě hodně vody. Právě proto je pískovec velmi specifický a kvalitní druh stavebního materiálu. Na druhou stranu mají nízký stupeň mrazuvzdornosti. Pískovec je využíván pro těžbu písku, konstrukce staveb, jako základ pro výstavbu nadzemní stavby, sochařský materiál (Čertovy hlavy u Želíz vysekané Václavem Levým), nebo po procesu hloubení, je možné jej využívat jako obytný nebo hospodářský prostor.⁸

---

⁸ PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7, passim.

3. Historie osidlování pískovcových skal lidmi

Osidlování skal lidmi sahá až do naší daleké historie. Osidlování pískovců lze datovat od středního paleolitu, přičemž v některých oblastech světa jsou osidlovány dodnes. Jednotlivé časové úseky si nyní rozebereme.

3.1 Pravěk

Osídlení pískovců archeologicky sledujeme od středního paleolitu. Lidé v této době pískovcové skály ještě neobdělávali, pouze využívali dutin, ve kterých našli útočiště a bezpečné místo, kde se mohli ukrýt. Archeologické nálezy, které dokumentují život pravěkých lidí v pískovci, byly nalezeny ve skalách v Českém ráji a v oblasti Labských pískovců. V těchto oblastech se vyskytují pozůstatky pravěkých sídlišť, které se vyskytovaly v blízkosti močálů. S příchodem doby bronzové lidé začali osidlovat odlesněné pískovcové plošiny poblíž potoků a řek.⁹

3.2 Středověk

Během 8. století se osídlení rozvinulo ze sídlišť v nížinách na výšinná sídliště, která již byla opevněná. V průběhu 13. století lidé začali využívat skalní oblasti k výstavbě hradů a vesnic. Lidé již začali do pískovce hloubit prostory, které využívali jako sklepy nebo jako základy pro nadzemní stavby. Pískovec byl pro výstavbu těchto objektů ideální, protože se jednalo o pevný stavební základ, který poté mohli využít k rozšíření o hospodářské objekty. Do tohoto období také spadá výstavba skalních hradů, kterými jsou například zřícenina hradu Valečov (viz Příloha č. 1) a zřícenina hradu Jestřebí (viz Příloha č. 2). Skalní hrady již nestojí ve své původní středověké podobě, protože byly v průběhu novověku přestavovány.

Během 14. a 16. století byl pískovec využíván i v rybníkářství a při tvorbě pískovcových lomů. Do pískovcových hřbetů byly tesány propustě, v nichž mohl vzniknout samotný rybník, například Novozámecký rybník.¹⁰

---

⁹ PEŠA, Vladimír, 1972. *Člověk a pískovcová krajina* [rukopis]. Vladimír Peša, Petr Jenč. Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, 2003, s. 16.

¹⁰ Tamtéž.

3.3 Novověk

Novověk v osidlování pískovcových skal ovlivnilo především podnikání šlechty a měst. Možnosti chlazení potravin i průmyslových výrobků byly v této době velmi omezené. Pískovec byl tedy jedním z řešení. Díky svým izolačním vlastnostem lidem poskytl prostředek, jak udržet poměrně stálou teplotu v jakémkoliv ročním období. Například při zakládání pivovarů bylo zapotřebí vybudovat pivovarské sklepy, které byly hloubeny právě do pískovce. Lidé své skalní sklepy využívali jako chladírny, protože pískovec fungoval jako tepelný izolant. Během 18. a 19. století se na vesnicích začaly objevovat skalní byty, v nichž se usídlovalo chudší obyvatelstvo. Velikostně odpovídaly malému vesnickému domu, avšak toto obydlí bylo unikátní v tom, že bylo do pískovce vytesáno jako jeden celek.

Ve velkém rozsahu byl pískovec využíván k těžbě písku. Ta byla spojena s podzemními pískovcovými lomy, kde se těžil brusný písek. Podzemní lomy se vyskytovaly v okolí Prahy, na Mělnicku a Českolipsku. Povrchové lomy byly více rozšířené, z těchto lomů byly těženy převážně stavební kvádry. Rostoucí počet těžebních dolů souvisel s výstavbou kamenných domů ve městech.

Pískovec byl využíván i při výstavbě tzv. skalních mlýnů. Do pískovce byly vytesány nejen hospodářské objekty, ale i náhony k mlýnským kolům. Příkladem takového mlýna je Krvomlýn (viz Příloha č. 3) a Suchý mlýn u Nosálova (viz Příloha č. 4) na Kokořínsku.¹¹

---

¹¹ Peša, Vladimír, 1972. Člověk a pískovcová krajina [rukopis]. Vladimír Peša, Petr Jenč. Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, 2003, s. 16.

4. Skalní lidová architektura v Čechách

V České republice je již tradičně zakotven název skalní obydlí, avšak zcela přesně by se mělo hovořit o takzvaném jeskynním obydlí, protože jakýkoliv člověkem vyhloubený prostor do skalního masivu se stává umělou jeskyní. Skalní architektura je součástí architektury lidové, avšak v tomto případě se jedná o její ne příliš probádanou odnož.

4.1 Výzkum skalní lidové architektury v Čechách

K hlubšímu poznávání skalní architektury došlo v 50. letech 20. století, za přispění Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Za jejím průzkumem stál Emanuel Baláš, který, jakožto zástupce ředitele Ústavu pro etnografii a folkloristiku při Československé akademii věd, se zabýval studiem a ochranou lidových stavebních památek. Byl to člověk, který měl dostatek informací k tvorbě ucelené publikace, ale předčasně zemřel. Mezi další významné badatele se řadí i F. Skřivánek, J. Waldhauser nebo K. Knopp. Ale ani tito badatelé nedošli ve své kariéře k ucelené práci o skalním obydlí, protože svou pozornost, jako většina badatelů, upřeli spíše ke skalním hradům.¹²

Nynějšími přenými badateli, co se skalní architektury týče, jsou Kamil Podroužek a Miloslava Havlíčková. Kamil Podroužek, vysokoškolský učitel na Filozofické fakultě univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, je nyní nejvýznamnějším badatelem, který téma skalních obydlí zkoumá. Vydal několik studií a publikací pojednávajících o osídlení pískovců, ve kterých vychází především z výzkumu Emanuela Baláše. Miloslava Havlíčková, ředitelka Regionálního muzea Mělník, se ve své badatelské činnosti věnuje pouze Kokořínsku. Protože na Kokořínsku vyrůstala, získala tak mnoho informací od obyvatel, kteří sami žili ve skalních bytech, nebo od lidí, kteří si obyvatele skalních objektů sami pamatovali. Již nyní má připravenou rozsáhlou studii výskytu skalních bytů na Kokořínsku, kterou se v budoucnu chystá publikovat. Svou práci bude mít postavenou převážně na orální historii. V tomto odvětví je orální historie dnes to nejcennější, co máme, protože nám záznamy o obyvatelích chybí.

---

¹² BAHENSKÝ, František. *Skalní architektura v České republice*. In: *Český lid : Etnologický časopis = Ethnological Journal* Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky Roč. 89, č. 3, 2002, s. 239-256.

4.2 Faktory ovlivňující výskyt skalní lidové architektury v Čechách

Nejdůležitějším faktorem výskytu skalních obyvatelných objektů je přítomnost křemenitého pískovce, který je jemnozrnný, měkký, a tudíž lehce opracovatelný. Dále hojně rozšíření pískovcových skal na území České republiky. V neposlední řadě byla, zásadním předpokladem potřeba chudinského obyvatelstva vybudovat si levné a důstojné bydlení pro svoje rodiny. Neopomenutelným faktorem bylo okolní prostředí, ve kterém se skalní lidová architektura vyvíjela. Díky okolním rozsáhlým lesům a neobydleným oblastem si lidé stavěli v pískovci svá rekreační bydlení, například chatu nebo letní dům. Sezónním obydlím byly pískovcové byty, které byly přidělovány i dělníkům, jež do místa přišli pracovat. Posledním důvodem, který byl rovněž rozhodujícím faktorem, byla potřeba lidí udržet potraviny a průmyslové výrobky v chladu. V tu dobu byl pískovec ideálním izolantem a chladičem, a proto si v pískovci lidé budovali sklepy.

4.3 Rozdělení skalní architektury

Lidová skalní architektura je typologicky rozdělena podle toho, k čemu stavba vyhloubená v pískovci sloužila. Prvotně se jedná o obytné objekty, kam spadají skalní byty a chaty. Druhotně hospodářské objekty, které představují hospodářská zázemí, jak pro člověka, tak pro zvěř nebo sklepy. Za třetí technické objekty, do kterých spadají vodní mlýny, sušárny na ovoce nebo kovárny a kotlářské dílny. Čtvrtou kategorií jsou církevní stavby, k nimž náleží kaple, poutní místa a poustevny. A pátou dočasná útočiště, kam se lidé ukrývali během válek. Do této rozmanité škály kategorií spadají i nerozlišené objekty. U těchto objektů již nelze zjistit, k čemu přesně sloužily nebo jak byly využívány.¹³

---

¹³ BAHENSKÝ, František. *Skalní architektura v České republice*. In: *Český lid : Etnologický časopis = Ethnological Journal* Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky Roč. 89, č. 3, 2002, s. 239-256.

5. Hloubení objektů do pískovce

Pískovec sloužil jako obydlí, využíval se jako stavební materiál nebo k těžbě písku či kvádrů. Jeho těžba měla veliký užitek převážně ve stavebnictví. Technik dobývání pískovce existuje nespočet. Nejstarším je sběr kamenů, do něhož patří i lámání pískovce až po narušení jeho struktury výbušninou. Další metodou bylo sekání do pískovce. Hloubení obytných objektů se provádělo stejně, buď technikou lámání nebo technikou sekání. Někteří lidé hloubili do pískovce tím způsobem, že si nejdříve skalní stěnu srovnali se špicem do svislé plochy, a poté se mohlo začít s hloubením jednotlivých místností. Materiál vytěžený tímto způsobem se prodával buďto sedlákům nebo byl použit v okolí skalního bytu. Nejlepším obdobím pro obdělávání pískovce byly měsíce březen a duben, protože pískovec byl v tuto dobu o něco měkčí, jelikož se v něm vyskytoval větší obsah vody.¹⁴

Existuje mnoho skalních obydlí. Některá měla jednu nebo dvě místnosti, jiná se rozrostla na tři a více místností. Od toho se odvíjel i počet oken, či výška stropu. U hospodářských objektů byl zpravidla hlouben jeden větší prostor, jenž byl dále upraven pro chov zvířat. Ve většině případů byla skalní obydlí přímo propojována s hospodářskými objekty, které byly taktéž vyhloubeny do skály. Místnosti byly spojeny s vnitřní síní, která propojovala prostory obývané lidmi s prostory obývanými dobyt看 (viz Příloha č. 5).

Každý vyhloubený objekt je i přes typické půdorysné uspořádání jedinečný, protože výstavbu každého skalního prostoru ovlivňovaly jiné faktory, jako finanční situace nebo náboženské vyznání stavitelů.

5.1 Rozdělení skalních objektů

Objekty vyhloubené do skály mají svou typologizaci. Primárně jsou objekty děleny na obytné (které můžeme dále členit na trvale obytné a sezónní) a hospodářské, dále na stavby církevní a technické.¹⁵

---

¹⁴ PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7, s. 31-38.

¹⁵ Tamtéž, *passim*.

5.1.1 Trvale obytné skalní objekty

Tato skalní obydlí byla dispozičně přizpůsobena k delšímu obydlení. Interiér byl vybaven podobně, jako většina jiných domácností. Nechyběly zde obrázky, postel, kamna, jídelní stůl ani úložné prostory. Okna byla o něco menší a byla vystavěna pouze na jedné straně obytného objektu. Tato obydlí měla většinou více místností (sín, světnici a chlév) a byla vystavěna v blízkosti komunikačních sítí. Ve všech těchto obydlích se nacházela topná tělesa s kouřovodem. Kouř byl odváděn žlábkem ve stropě, oknem nebo vstupním otvorem. Podlahy byly převážně tvořeny udusanou hlínou.¹⁶

5.1.2 Sezónní obytné objekty

Sezónní obydlí byla využívána pracovní silou, pouze na dobu určitou. Dále byla využívána lidmi, kteří si ve skále vybudovali rekreační obydlí na léto. Objekty byly stavěny mimo cesty nebo vesnice. Dočasnému pobytu odpovídal i stav interiéru, ten byl velmi strohý. V jedné místnosti se nacházela síň i světnice, kde bylo veškeré potřebné vybavení na krátkodobý pobyt (postel a jednoduchá kamna). V těchto objektech se topilo převážně krbem.

5.1.3 Hospodářské objekty

Hospodářské objekty byly vždy vytesány v blízkosti skalního bytu nebo venkovské chalupy. Mezi tyto objekty patřily chlévy, kurníky, sklepy nebo komory. Všechny tyto místnosti byly velikostně i dispozičně přizpůsobeny její funkci. Pokud měl objekt sloužit jako chlév, byl tam vybudován i žlab, pokud jako slep, byly tam vytesány police nebo byla místnost ponechána bez jakýchkoliv úprav.¹⁷

5.1.4 Církevní stavby

Lidé do pískovce hloubili především výklenkové kaple. Příkladem takové kaple je kaple Boží hrobu ve Velenicích (viz Příloha č. 6). Kaple a kostely vysekané do pískovce byly

---

¹⁶ PILLER, Jiří a Jiří Adamovič. *Kokořínsko: Jak mluví skály*. Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2, s. 100-104.

¹⁷ PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7, s. 52-55.

ojedinělé, například jako v případě areálu poustevny ve Sloupu. Všechny sakrální stavby byly tesány v blízkosti cest.¹⁸

5.1.5 Technické stavby

Do sekce technických staveb umístěných v pískovci se řadí vodní mlýny, sušárny na ovoce a různé druhy průmyslových dílen. Skalní mlýny byly vystavěny na toku potoků. Nejvíce zachovalé mlýny se nachází v oblasti Kokořínska. Skalní mlýny byly veliké komplexy vytesaných budov, nyní se zachovalými zbytky náhonů. Jedním z příkladů takového mlýna je mlýn na Štampachu, v oblasti Kokořínska u Mělníka.¹⁹

Sušárny byly využívány k sušení ovoce a nacházely se v blízkosti ovocných sadů. Sušicí komora měla několik svislých řad kamenitých kapes, do kterých se zasouvala bidla, na které se umísťovaly lísky, na nichž viselo ovoce. K procesu sušení se využíval kouř z kamen. Některé sušárny byly dokonce dvoumístné. První místnost byla určena k sušení, druhá pro umístění kamen.²⁰

---

¹⁸ PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7, s. 55-58.

¹⁹ ZIMERMAN, Václav a Jiří Piller. *Kokořínsko: Krásy a zajímavosti*. Mělník: Richard Kubeš, 2004, s. 58-62.

²⁰ PILLER, Jiří a Jiří Adamovič. *Kokořínsko: Jak mluví skály*. Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2, s. 116-120.

6. Výskyt vyhloubených skalních objektů v Čechách

Největší výskyt skalních objektů v České republice se nachází v okresech Česká Lípa a Mělník, kde můžeme nalézt hned několik desítek vyhloubených skalních objektů. V okresech Mladá Boleslav, Semily, Děčín, Kladno, Pardubice, Jičín, Jablonec, Liberec a Praha se vyhloubené skalní objekty také nacházejí, jen v menším měřítku v porovnání s okresy Česká Lípa a Mělník.²¹

Na Mělnicku se nachází nejvíce dochovaných obytných skalních objektů. Příčinou je zřejmě fakt, že v této oblasti nebyla forma tohoto osídlení žádnou výjimkou, byty zde byly osídleny i po skončení druhé světové války. Ovšem většina skalních obydlí, vyskytujících se v této lokalitě, již není v dobrém stavu. Navíc nám k většině z nich chybí informace typu, kdo a kdy skalní byt vystavěl, kdo v něm žil a do jakého roku byl obýván. Dnes lze jen těžko rozpoznat, zdali se opravdu jednalo o obytný skalní byt nebo sušárnu.

6.1 Obytné skalní byty v jednotlivých okresech České republiky

V okrese Mělník jsou skalní byty, které se vyskytují převážně v CHKO Kokořínsko a v přilehlých obcích. Nachází se zde velmi zachovalý skalní byt ve Lhotce u Mělníka nebo skalní byty v Šemanovicích. Okres Česká Lípa reprezentuje skalní osada Hvězda. Okres Mladá Boleslav, co se skalních bytů týče, zastupují Valečovské skalní světničky. V ostatních okresech se skalní byty spíše nevyskytují, nachází se zde ale velká spousta skalních sklepů a hospodářských objektů.

---

²¹ BAHENSKÝ, František. *Skalní architektura v České republice*. In: *Český lid : Etnologický časopis = Ethnological Journal* Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky Roč. 89, č. 3, 2002, s. 239-256.

7. Novověké obývání jeskyní lidmi

V novověku bylo člověkem využíváno na čtyři sta jeskyní a jeskynních převisů. Předpokládá se ale, že v budoucnu by se rozsáhlejším a důkladnějším výzkumem mohl nalézt až dvojnásobně vyšší počet. Tato forma obývání představovala využití jeskyně bez jakýchkoliv vnitřních i vnějších úprav člověkem, jeskyně v této podobě vystupovala ve své přirozenosti, nebyl zde žádný zásadní technický zásah člověka.

Ve skalních dutinách se zprvu novověcí lidé usídlovali během válek a využívali je jako úkryt. Tato skutečnost je doložená z prusko-rakouské a francouzské války. Během první světové války využívali jeskyně především zběhové z rakouské armády. Ve slezské válce a sedmileté válce lidé využívali jeskyně převážně k ukrytí majetku, peněz a koní, o čemž vypovídají archeologické nálezy, kterými jsou dobové mince, uniformy, domácí nářadí a další různé předměty.

S touto formou osídlení měly velké zkušenosti i skupiny lidí žijící na okraji společnosti, ke kterým patřili především lupiči a Romové. Lupičské jeskyně jsou známy spíše z pověstí, ale podle dobových nálezů zde lze usuzovat, že některé jeskyně mohly sloužit jako přístřeší nebo úkryt pro lupiče. O tom svědčí různé nálezy zbraní a kradených předmětů. Další skupinu představují Romové. Důkazy jejich osídlení jsou opálené stěny od ohňů, které si uvnitř zakládali. Některé jeskyně, nebo dokonce části obcí, dodnes nesou jejich původní označení „cikán“.

Jeskynní přístřeší rovněž vyhledávali trestanci, vyhnanci a bezdomovci. O jejich osídlení vypovídají především vzpomínky pamětníků a tradované pověsti. Traduje se, že i někteří církevní reformátoři ze 17. století, se měli ukývat v pískovcových jeskyních. Bezdomovci jeskynního obydlí využívali především v předměstích Prahy. Ještě dnes tato skupina obyvatelstva jeskyně využívá jako svá nouzová obydlí.²²

---

²² PEŠA, Vladimír. *Člověk a jeskyně v novověku (1500-2000)*. O historii, archeologii a speleoantropologii. Praha: Kuděj 4, č. 1, 2002, s. 3-19.

8. Novověké skalní osídlení lidmi

Tuto formu osídlení představují skalní obydlí, sklepy a hospodářské objekty. Prostory si člověk svépomocí vyhloubil do skály, někdy se těmto prostorám říká umělá jeskyně. Hloubení skalních sklepů se datuje již od 17. století. Sakrální stavby ve skále se začínají objevovat v 18. století, i když výjimečně u nás existovaly již ve středověku (Svatý Jan pod Skalou). Samotná skalní obydlí se na české vesnici začínají hloubit v 18. a 19. století.

Lidé si buď prostor k žití sami vyhloubili, nebo využili již vzniklého hospodářského objektu. Je známo hned několik případů, kdy lidé začali obývat a přestavovat sušárny na ovoce nebo sklepy. Všechny tyto objekty byly obývány převážně do první poloviny 20. století. Objekty, které byly opuštěny nejdéle, jsou dodnes nejvíce zachované ve svém původním stavu. Na některých skalách jsou dodnes viditelné záseky, do kterých se zakotvil nosník pro přístřešky. Tohoto způsobu osídlení využívala především chudá vrstva obyvatelstva a také statkáři, kteří zde ubytovávali pracovní sílu z okolních zemí.²³

8.1 Formy vlastnictví skalních obydlí

Z žádných výzkumů není dosud známo, jak obyvatelé své skalní obydlí získávali. V některých případech se skála s obydlím a hospodářskými objekty dědila, jiní si svůj vlastní byt vytesali. Nejpravděpodobnější variantou je, že se obyvatelé nastěhovali do již vzniklého vyprázdněného obydlí, které si pak přizpůsobovali svým potřebám. Ve většině případů se jednalo o rodiny, které měly vážné finanční potíže, nebo o rodiny, které přišly o svůj vlastní dům z důvodu přírodní katastrofy či vlastním přičiněním, nebo jej prohrály v hazardních hrách.

Na Mělnicku, především na Kokořínsku, se skalní byty využívaly jako obecní byty. Obydlí v těchto oblastech byla vlastněna obcí, ve které se nacházela, tudíž lidé žijící v těchto bytech museli platit domovní daň. Vypovídají o tom dochované části žádostí o prominutí domovních daní.

---

²³ PEŠA, Vladimír a Petr Jenč. *Člověk a pískovcová krajina*. Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, č. 3, 2004, s. 15-17.

Lidé si tehdy mohli odkoupit část skály od obce, kde si svůj obytný objekt vytesali nebo si jednoduše, bez jakékoliv koupě, do skály vytesali vlastní dům. V zalesněných oblastech byla situace mnohem komplikovanější. Lidé se ve svých bytech mohli schovat na místě, kde by je nikdo nehledal. V tomto případě naprosto obešli veškeré pořádky a žili zde takzvaně „na černo“.²⁴ Z osobního rozhovoru s paní Miloslavou Havlíčkovou jsem se dozvěděla, že na území celého Kokořínska se nacházejí skalní byty, o kterých se do současné doby ani neví.

Většina skalních bytů nacházející se na území České republiky spadala pod správu příslušné obce. Vymáhat domovní daň ale muselo být velmi složité, protože objekty vytesané do skály většinou ani neměly své číslo popisné, i když v některých případech byly označeny alespoň římskou číslicí. Lidé obývající skálu vyžadovali prominutí domovní daně, protože skalní byt nebyl považován za obydlí. O to horší ale bylo, že neexistovalo žádné právní vymezení, které by určovalo vlastnictví objektu, ze kterého by se daň mohla odvíjet. Předpokládá se, že existoval nějaký místní předpis, podle kterého se domovní daň měla platit. Žádný doklad o této skutečnosti se ale nedochoval.

Proč se na některých místech daň platila a na některých ne, nám dodnes není zcela jasné. Pravděpodobně byly v různých oblastech zažité rozdílné zvyklosti, ze kterých se vycházelo při výměře daně. Bez průkazných důkazů jde ale pouze o domněnky.²⁵

Od toho se taktéž odvíjí další problém, který se při výzkumu skalních obydlí objevuje. Je téměř nemožné zjistit jakékoliv informace o vlastníkovi nebo alespoň o obyvatelích žijících v těchto obydlích, protože záznamy o nich samotných chybí. V některých obcích byli tito obyvatelé alespoň zmíněni v obecní kronice. Těchto případů je ale velmi málo. Potom jsme odkázáni především na orální historii. Bohužel dnes již není mezi námi mnoho pamětníků. Dochovalo se jen několik fotografií a jejich počet je velmi omezený. Chudší vrstvy obyvatelstva samozřejmě nedisponovaly fotoaparátem, a tedy fotografie, které se dodnes dochovaly, byly a jsou vzácným unikátem.

---

²⁴ BAHENSKÝ, František. *Skalní architektura v České republice*. In: *Český lid : Etnologický časopis = Ethnological Journal* Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky Roč. 89, č. 3, 2002, s. 239-256.

²⁵ Tamtéž.

8.2 Právní vymezení obydlí ve skále

Obydlím se rozumí objekt, který je přizpůsoben k obývání a zároveň někým obýván je. V právní literatuře, kromě trestního zákoníku, není upraven pojem „obydlí“. V §133 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, je uvedeno, že obydlím je dům, byt, nebo jiná prostora sloužící k bydlení a příslušenství k nim náležející. Z této zákonné definice pojmu obydlí vyplývá, že zahrnuje veškeré prostory sloužící k bydlení lidí, tedy vše, co člověku slouží k bydlení. Rozhodující je faktický stav těchto prostor, to jest bez ohledu na právní důvod bydlení, například z titulu vlastnictví, nájemního vztahu, faktického bydlení v rámci rodinných vazeb. Podle tohoto zákona, za obydlí nelze pokládat nebytové prostory, například kanceláře, garáže, skladiště.

V současné době jsou skalní obydlí z velké míry vlastněna přímo fyzickými osobami, příkladem je obec Šemanovice, kde se většina skalních objektů nachází na soukromých pozemcích. Některá obydlí spravují obce na základě přenesené působnosti zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích. Příkladem takových objektů jsou skalní byt ve Zderazi nebo skalní byt ve Lhotce u Mělníka, který po dřívějším majitelce Marii Holubové přešel, na základě kupní smlouvy (viz Příloha č. 7), pod správu Regionálního muzea Mělník. V některých případech jsou skalní obydlí, nad rámec běžných právních vztahů, pod správou příslušných chráněných krajinných oblastí, jako je tomu například u skalní chalupy v Dobřeni.

9. Skalní objekty na Kokořínsku

Vrchol výstavby umělých skalních hospodářských objektů na Kokořínsku se datuje k 16. století. Do skupiny umělých jeskyní vznikajících zde v tomto století se řadí skalní mlýny, sušárny na ovoce, hospodářské objekty a sklepy.²⁶

9.1 Skalní sklepy a sušárny na ovoce na Kokořínsku

Skalní sklepy v této oblasti byly vytesané přímo do pískovce, zde buď navazovaly na obytnou část skály, nebo se nacházely v blízkosti chlévů, sušáren, sadů nebo pastvin. Převážně sloužily k uskladnění potravin a mléka. Příkladem těchto užitných prostor je skalní sklep ve Ždíreckém dole a na Zbrázděném vrchu.

Obce Libovice a Dubá budovaly několik sklepů stojících vedle sebe pro obyvatele, kteří neměli možnost si svůj vlastní sklep vybudovat. Tyto obecní sklepy byly obyvatelům pronajímány.

Na území Kokořínska se setkáváme i se sklepy, které byly využívány pivovary nebo mlékárnami. Mezi nejznámější patří pivovarský sklep ve Vojtěchově (viz Příloha č. 8). Tento sklep se nachází pod strání pod Klučnem. Sklep měl i odvětrávací systém, který zajišťoval otvor ve stropě o délce 16 metrů. Do prostor byly vytesány lavice, na které se umísťovaly jednotlivé sudy.

Dodnes se na území celého Kokořínska nachází několik desítek, až stovek skalních sklepů, které nemáme zaznamenané. Hlavním důvodem je, že jsou sklepy vyhloubeny za nově postavenými domy. Je tomu tak především v obci Lhotka u Mělníka a v obcích po celé CHKO Kokořínsko. Díky izolačním vlastnostem pískovce jsou sklepy využívány dodnes především ke skladování brambor a zeleniny.

Na Kokořínsku se taktéž nachází nejvíce skalních sušáren. Tyto sušárny byly využívány k sušení ovoce a nacházely se v blízkosti ovocných sadů. Největší rozvoj sušárenství byl zaznamenan v 19. století. Sušicí komora měla několik řad kamenných kapes, na nichž se nacházela bidla, kam se umísťovaly lísky, kde viselo ovoce.

---

²⁶ PILLER, Jiří a Jiří Adamovič. *Kokořínsko: Jak mluví skály*. Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2, s. 100-139.

Sušení probíhalo kouřem z kamen. Sušící komory byly buďto jednomístné, nebo dvoumístné. V jednomístné komoře se kamna i bidla na ovoce nacházely v jednom prostoru. V případě dvoumístné sušící komory první místnost sloužila k sušení ovoce, v druhé se nacházela kamna, přes která se ovoce vysoušelo. Později se ale přešlo k bezdýmovému stylu sušení prostřednictvím topného kanálu, který se vinul pod lískami. Příkladem dýmové sušárny je Bábina pec (viz Příloha č. 9), která se nachází na hraně rokle Kočičiny pod Kaninou, příkladem bezdýmové sušárny je sušárna pod Týnem, která se nachází v Týnském dole.²⁷

9.2 Skalní mlýny na Kokořínsku

Dnes již není ani jeden mlýn v provozu, ale po celém Kokořínsku je možné nalézt alespoň jejich zbytky. Výstavba mlýnů v této oblasti byla ovlivněna tokem řeky Pšovky. Přímo skalní mlýny se zde začaly budovat v 16. století. Na počátku 20. století napájela Pšovka na 21 mlýnů.

V dochovaných pověstech měly skalní mlýny nelichotivou pověst, protkanou démony, upíry i krvavými zločiny. Jejich mlynáři ale měli vždy pomáhat chudým.²⁸

9.2.1 Skalní mlýn v obci Tubož

Skalní mlýn v této oblasti nesl název Spálený pod Tuboží (viz Příloha č. 10). První písemná zmínka je datovaná roku 1594, v zápisu o jeho prodeji. Vstupní chodba do mlýna vede do jakéhosi tunelu, ve kterém se mělo nacházet mlýnské kolo. Na severní straně tunelu se zřejmě nacházel mechanismus, který kolo poháněl. Voda se do tunelu dostávala z přepadu rybníka a dále protékala po skalní římse a padala dolů na louku, kde již protékala samotná řeka Pšovka.²⁹

9.2.2 Skalní mlýn u Hlučova

První zmínka ke skalnímu mlýnu u Hlučova (viz Příloha č. 11) se váže k roku 1620, ve výčtu vyvlastněného majetku Václava Berky z Dubé (v tuto dobu byl pánem na hradu Houska,

---

²⁷ PILLER, Jiří a Jiří Adamovič. *Kokořínsko: Jak mluví skály*. Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2, s. 116-120.

²⁸ ZUBÍK, Jiří a Josef Houžva. *Pověsti z Kokořínska, Mšenska a Podbezdězí*. Mělník: Regionální muzeum Mělník a MAS Vyhlídka, 2020. ISBN 978-80-907644-0-8, s. 65-66.

²⁹ ZIMERMAN, Václav a Jiří Piller. *Kokořínsko: Krásy a zajímavosti*. Mělník: Richard Kubeš, 2004, s. 58.

A.W.). Tento mlýn byl využíván až do 20. století, posledním mlynářem byl František Kučera. Celý komplex mlýna disponoval jedenácti místnostmi, kde se nacházela chodba, chlév, sušárna na ovoce a mnoho komor. Náhon byl umístěn z vnějšku budovy na toku řeky Pšovky, odkud se voda vhněla do chodby, kde bylo umístěno mlýnské kolo. Dnes je velká část objektu zaplavena vodou.³⁰

9.2.3 Skální mlýn na Štampachu

Jméno tohoto mlýna je odvozeno od původních majitelů panství, Štampachové ze Štampachu, kteří mlýn vlastnili. Mlýn představoval dvě místnosti a náhon, který navazoval na mlýnské kolo. Tyto objekty byly vyhloubeny nebo viseli přímo na skále. Na vyhloubené prostory zřejmě navazovaly přistavěné přístavby. Ze skalního mlýna na Štampachu (viz Příloha č. 12) se dodnes dochovaly jen dvě výše zmíněné vyhloubené místnosti.³¹

Podle pověsti se v mlýně měl svést boj o dceru mlynáře, který měl být velmi krvavý. Nakonec její ruku nedostal ani jeden z nich, a takzvaně si ušili z ostudy kabát.³²

9.2.4 Krvomlýn

Na vršku Harasova, podél Harasovské tůně, vedle hráze stával Nový mlýn (rovněž nazývaný Krvomlýn) s dřevěnou stodolou. Celé stavení ale na počátku 20. století shořelo a později zde byla místo mlýnice zřízena hájovna.³³

Dle pověsti měl na skále nad Harasovskou tůň stát hrad se skalním mlýnem, který si zřídil rytíř Slavibor z Hrádku. Slavibor měl dceru Ladu, která se zamilovala do Břetislava, ten byl synem rytíře Miloty z Vidimi. Avšak Milota jejich vztahu nepřál, protože syna chtěl oženit s dědičkou hradu Houska. Když se mladí milenci sešli, tak Milota Ladu zabil. Slavibor se zapřísáhnul dceřinu smrt pomstít. Jednoho dne vylezl na lešení s vodním kolem a prohlásil: „Přísahám, že moje pomsta nebude ukojena, dokud tekoucí krev vraha a celé jeho rodiny nepřivede do pohybu vodní kolo!“ Vtrhl do Vidimi a odvedl s sebou na hrad Milotu s celou jeho rodinu. Celou rodinu nechal zabít na lešení a krev padající na mlýnské kolo pod ním

---

³⁰ ZIMERMAN, Václav a Jiří Piller. *Kokořínsko: Krásy a zajímavosti*. Mělník: Richard Kubeš, 2004, s. 58-60.

³¹ Tamtéž.

³² ZUBÍK, Jiří a Josef Houžva. *Pověsti z Kokořínska, Mšenska a Podbezdězí*. Mělník: Regionální muzeum Mělník a MAS Vyhlídky, 2020. ISBN 978-80-907644-0-8, s. 65-66.

³³ STEHNOVÁ, Stanislava. *Pohled do minulosti Kokořínska*. Mělník: Santyx, 2008, s. 71-75.

kolo roztočila. Milotovy přátelé na oplátku na lešení usmrtili Břetislava, který proudem své krve opět mlýnské kolo roztočil. Od této doby nesl mlýn název Krvomlýn (viz Příloha č. 3).³⁴

---

³⁴ZUBÍK, Jiří a Josef Houžva. *Pověsti z Kokořínska, Mšenska a Podbezdězí*. Mělník: Regionální muzeum Mělník a MAS Vyhlídky, 2020. ISBN 978-80-907644-0-8, s. 73-75.

10. Skalní byty na Kokořínsku

Vrchol výstavby umělých skalních obytných objektů na Kokořínsku se datuje od druhé poloviny 18. až po celé 19. století. Na Kokořínsku se nachází několik desítek obydlí tohoto typu, například v Želízech, na Řepíně, na Ráji nebo na Kokoříně. Některé byty byly obývány až do konce druhé světové války. Vzácnou výjimkou je skalní byt ve Lhotce, který byl opuštěn až v roce 1982. Neobvyklým fenoménem jsou skalní byty v obci Šemanovice, které jsou dodnes lidmi obývány, v jednom z nich se dokonce žije celoročně.

Na území celé CHKO Kokořínsko se nachází mnoho dalších obytných skalních objektů, ale jejich počet se dodnes nedá přesně určit. U některých z nich nevíme, zdali se opravdu jedná o skalní byt nebo o sušárnu na ovoce. Z mnoha bytů zbyly jen prázdné, časem i člověkem poničené místnosti, o kterých nemáme žádné informace.

10.1 Skalní byt v Debři u Mšena

Skalní byt v Debři u Mšena se do dnešní doby dochoval, ale je v dezolátním stavu. Původně se zřejmě jednalo o sušárnu na ovoce, později byla tato místnost dále upravována k obydlí. Objekt byl původně rozdělen na dvě malé místnosti, přičemž jedna z nich nese stopy po bílení a nachází se v ní kouřovod se žlábkem ve stropě. Skalní byt byl obýván Františkem Rusem do počátku druhé světové války.³⁵

10.2 Skalní byt v Hlučově

Skalní byt v Hlučově (viz Příloha č. 13) se nachází v Kokořínském dole, v těsné blízkosti Pokliček. Skalní objekt byl pravděpodobně vyhlouben během 18. století, nad vchodem je totiž vytesán začátek letopočtu sedmnáct, dále je číslo nečitelné. Toto skalní obydlí je ojedinělé tím, že se skládá z pěti na sebe nenavazujících místností, kde každá místnost původně sloužila k jiným účelům. Důkazem užití skalního objektu k bydlení jsou stopy po kouřovodu, který měl otvor nad oknem. Dnes je celý vnitřní objekt poničen a zanesen odpady od lidí.³⁶

---

³⁵ Informace dostupné z přednášky paní Miloslavy Havlíčkové: Shrnutí skalních bytů, ze dne 1. 6. 2018.

³⁶ Tamtéž.

10.3 Skalní byty U Grobiána

Skalní byty nad restaurací U Grobiána se vyskytovaly v oblasti „podkováňských skal“. Jeden z bytů byl obýván za první republiky rodinou Fetrovou. Původně rodina žila ve dřevěné chalupě u skály, kterou jim ale odnesl vítr. Poté si rodina do skály vyhloubila své nové obydlí. Pan Fetr se živil výrobou kartáčů, holdoval alkoholu a o svou rodinu se nestaral. Údajně se na hloubení nového obydlí nepodílel a práci přenechal ženě a dětem. Jedná se o dvoumístný prostor se třemi okenními otvory. Před vchodem do bytu se nacházel větší plácek pro drobné hospodářské zvířectvo.

Další skalní obytný prostor obýval hajný Třešňák se svou rodinou. Poté ve staré hájovně, která navazovala na skalní obydlí, žil manželský pár Šťastných, kterým se objekt podařilo prodat. Celý objekt byl obýván do roku 1973.³⁷

10.4 Skalní chalupa v Dobřeni

Skalní chalupa v Dobřeni (viz Příloha č. 14, Půdorys č. 1), představuje velmi rozsáhlý objekt s klasickým vnitřním členěním. V chalupě se nachází prostorná světnice se dvěma okny. Do světnice se vstupuje dlouhou síní. Ze síně vede vchod do komory a dalších dvou místností. V tomto komplexu se ještě nacházel chlév se samostatným vstupem zvenčí, s průzorem do jedné z místností. Do jeskyně byly také vyhloubeny sklepy a chlévy pro zvířata, které se nacházely asi 20 metrů od obytné části. Po první světové válce byt obývala sociálně slabší rodina, později byl tento skalní byt nejspíše propojen se zděnou stavbou, která tam dnes již nestojí.³⁸

10.5 Skalní byty v Truskavně

Skalní byt v Truskavně číslo popisné 6 (viz Příloha č. 15) je jedním z největších na celém Kokořínsku. Byt má totiž sedm místností. K bydlení sloužila pouze jedna místnost, do které se vcházelo přes verandu po schodech. Ostatní místnosti sloužily jako sklepy, chlév, chlívký a skladovací prostory. Tento byt obývala rodina Šulcova. Původně byt neměl sloužit k bydlení. Před skálou stál dřevěný domek, který ale nešťastnou náhodou vyhořel. Až poté

---

³⁷ STEHNOVÁ, Stanislava. *Pohled do minulosti Kokořínska*. Mělník: Santyx, 2008, s. 38-41.

³⁸ PILLER, Jiří a Jiří ADAMOVIČ. *Kokořínsko: Jak mluví skály*. Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2, s. 104.

Šulcovi začali samotný objekt ve skále využívat k bydlení. Po roce 1990 měl tento objekt nějaký čas fungovat jako hostinec. Toto skalní obydlí je zapsané jako kulturní památka v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky a nachází se na soukromém pozemku.³⁹

V Truskavně se nachází i skalní objekty číslo popisné 11 a 26. Tyto místnosti bývají označovány za skalní byty. Dle výpovědí obyvatel Truskavny se v tomto případě mělo jednat o chlévy pro dobytek nebo sklepy.⁴⁰

10.6 Skalní byt u jeskyně Klemperka

Poblíž jeskyně Klemperka stojí skalní byt (viz Příloha č. 16, Půdorys č. 2), ve kterém bydlela rodina Reichlova. Rodina byla devítičlenná, skládala se ze sedmi dětí a rodičů. Skalní byt dispozičně nebyl veliký, byla zde jedna světnice, síň, chlívek pro zvířata a komora. Rodina zde žila do padesátých let 20. století. Pan Reichl byl vyučený zedník a jezdil přes léto za prací. Jeho manželka byla doma s dětmi a přivydělávala si výpomocí na blízkých statcích. V sedmdesátých letech 20. století bylo obydlí zničeno.⁴¹

10.7 Skalní obydlí Rozbořenka

Skalní obydlí Rozbořenka (viz Příloha č. 17, Půdorys č. 3) postavil vysloužilý hajný Antonín Rozbořil. Původně si ke svému postavenému domu před skálou „přidělal“ pár místností k obývání ve skále. Po jeho smrti dům shořel a na místě zůstal jen vyhloubený skalní byt ve skále, ve kterém se usadil Josef Born s manželkou. Josef Born vypomáhal při sezónních pracích, jinak byl po celý rok nezaměstnaný. Svou manželku měl týrat a zavírat ve skále.⁴² Pan Born měl mít původně jiné příjmení, toto příjmení si osvojil, protože slyšel, že nějaký Born z Truskavny má dědit veliké majetky v Jugoslávii, nakonec tomu tak nebylo. Jeho rodné příjmení nám je nejasné.⁴³ Skála byla obydlena do roku 1945. Dnes se byt těší veliké oblíbenosti, a to především u trampů, kvůli kterým jsou však vnitřní prostory v dezolátním stavu, a jen těžko lze rozeznat, k čemu dané místnosti měly sloužit.⁴⁴

---

³⁹ Informace dostupné z přednášky paní Miloslavy Havlíčkové: Shrnutí skalních bytů, ze dne 1. 6. 2018.

⁴⁰ Z výpovědí obyvatel žijících v Truskavně, ze dne 26. 6. 2021.

⁴¹ Informace dostupné z přednášky paní Miloslavy Havlíčkové: Shrnutí skalních bytů, ze dne 1. 6. 2018.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Z výpovědí majitelky domu číslo popisné 26 v Truskavně, paní Vladimíry Volkové, ze dne 3. 7. 2021.

⁴⁴ Informace dostupné z přednášky paní Miloslavy Havlíčkové: Shrnutí skalních bytů, ze dne 1. 6. 2018.

10.8 Skalní byty v Šemanovicích

V obci Šemanovice se nachází celkem pět skalních bytů s číslem popisným 16, 23, 31, 50 a 53.

Prvním skalním bytem v Šemanovicích je byt s číslem popisným 16 (viz Příloha č. 18). Byt obývali lidé, kteří ho využívali i jako kotlářskou dílnu. Takto se zde žilo do roku 1937. Poté se před skalním bytem postavil zděný dům a jeskyně zde byla využívána jako kůlna.⁴⁵ První známou obyvatelkou byla paní Moudrá, která pobývala pouze ve skalním bytě do 60. let 20. století. Paní Moudrá poté pozemky, včetně skály, prodala manželům Dejmalovým, kteří si skálu, bez větších úprav, přizpůsobili k bydlení a přistavěli si dům, který navazoval na strop skály. Ve zděném domě se pouze spalo, ve skále si zřídili obývací pokoj, kuchyni a koupelnu. Do celého objektu nechali zavést elektřinu a vodu. Po smrti pana Dejmalu se jeho manželka rozhodla celý objekt prodat. Této příležitosti využili manželé Bozděchovi z Prahy, kteří skálu společně s domem a pozemky odkoupili v roce 1992. Na přestavbu celého přistavěného zděného domu si pozvali architektky Helenu Fišárkovou a Vlastimila Jirkala, kteří vypracovali projekt k rekonstrukci. Zděný dům navazující na skálu zvedli o jedno patro, všechny přistavěné místnosti byly nadále využívány pouze jako ložnice. Ve skále zachovali všechny původní místnosti, některé zdi ale museli probourat a celý spodní objekt, nacházející se ve skále, přizpůsobili k bydlení. Z chlívků, které nenavazovaly na vnitřek skalního bytu, si udělali koupelny. Zachovali prostory, kde se nacházel obývací pokoj a kuchyně, objekt dále rozšířili o knihovnu a sklípky. Protože je ve skále celoročně dvanáct až čtrnáct stupňů, vybudovali si manželé Bozděchovi v obývacím pokoji krb, který je napojen na topení po celém domě. Ve skalním bytě i v přístavcích se nacházejí radiátory, do kterých se přivádí teplo z krbu. Tímto způsobem jsou schopni si celé své stavení vytopit až na dvacet dva stupňů. Ve skále dnes žije pouze paní Miroslava Bozděchová se svým přítelem, protože její manžel již zemřel.⁴⁶

Obecní byt Na Skalkách u Šemanovic číslo popisné 23. Jedná se o skalní byt o třech místnostech. Třetí místnost, díky nižší poloze vůči ostatním místnostem, byla využívána zřejmě jako sklep. Byt sloužil jako azyl pro obyvatele obce Šemanovice. Tento byt obývali

---

⁴⁵ Informace dostupné z přednášky paní Miloslavy Havlíčkové: Shrnutí skalních bytů, ze dne 1. 6. 2018.

⁴⁶ Z výpovědi obyvatelky bytu číslo popisné 16 v Šemanovicích, paní Miroslavy Bozděchové, ze dne 21. 6. 2021.

manželé Pospíšilovi, a poté zde do roku 1945 pobýval Antonín Tuček. Tento objekt posloužil i filmovému režisérovi Františku Antonínovi Brabcovi, který zde natočil několik scén do svého filmu Kytice. Dnes se celý objekt nachází na soukromém pozemku.⁴⁷

Byt s číslem 31 (viz Příloha č. 19, Půdorys č. 4) má celkem pět místností, jedna z nich byla určena k obývání. Do bytu se vstupovalo přes síň do světnice, kde byla zřejmě pec. Přes světnici se vstupuje do komory, v níž se nachází i okno. Zbylé tři místnosti sloužily jako chlívek a skladiště. Ve vyvýšeném patře s přístupem z boční části skály se nachází sýpka. Tento objekt je zapsán jako kulturní památka v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky.

Skalní byt číslo popisné 50 disponuje pouze dvěma místnostmi, síní a světnicí. Tento byt byl pronajímán obcí chudým a nemocným. K celému objektu patřilo 0,4 hektaru pole. Ve světnici byl vybudovaný i kachlový sporák a vytesané výklenky na poličku. Na konci 19. století byl před bytem postaven zděný dům, do kterého se lidé ze skály přestěhovali, a vyhloubené prostory užívali jako skladovací místnosti. Dnes se tento skalní byt nachází na soukromém pozemku.⁴⁸

Byt s číslem 53 (viz Příloha č. 20, Půdorys č. 5) byl vytesán v místě bývalého lomu. Na skále u skalního bytu je vepsán letopočet 1854, jedná se o rok, kdy byl tento skalní byt vytesán. O původních obyvatelích nemáme žádné písemné zmínky, objekt měl být zřejmě obýván německou rodinou. Nacházely se zde tři místnosti, síň, světnice a komora. Ve světnici zřejmě stála kachlová kamna. K domu náležel chlív a kůlna, tyto dvě místnosti ale stály mimo dům.⁴⁹ Později se ve skále vyhloubily další prostory, ke kterým patřila černá kuchyň, chlév pro kozy a další světnice. Roku 1977 celý objekt, včetně skály a pozemků, zakoupili manželé Kroftovi. Objekt koupili s již přistavěným srubem, který navazoval na stropy skalního bytu. Datace výstavby tohoto srubu je nejasná. Kroftovi po koupi začali celý objekt přizpůsobovat k rekreačnímu obývání. Do skalního bytu si zařídili přívod elektřiny a vody. Ve skále vyhloubili prostor pro koupelnu, kde se dnes nachází sprchový kout. Ve světnici si zřídili obývací pokoj s barem, v místě černé kuchyně si skladují dříví, v druhé světnici si

---

⁴⁷ Informace dostupné z přednášky paní Miloslavy Havlíčkové: Shrnutí skalních bytů, ze dne 1. 6. 2018.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

vybudovali kuchyň, a v místnosti, kde se nacházel chlív pro kozy, si zřídili komoru na skladování potravin. V prostorách stojících mimo skalní byt si pan Krofta vybudoval technickou dílnu. Ve skále, stojící mimo skalní byt, si pak vyhloubil prostor na splachovací toaletu a nyní si kousek opodál hloubí tunel. Bývalý srub zboural a postavil si nový, tento prostor slouží pouze ke spaní. Kroftovi celý objekt využívají jako chatu a jezdí sem pouze přes letní měsíce.⁵⁰

Šemanovice jsou dále unikátní tím, že někteří lidé si ze skalních sklepů vytváří obytné prostory až nyní. Například manželé Baxovi, kteří vlastní objekt číslo popisné 26, si ve svých skalních sklípcích vybudovali pokoje pro hosty (viz Příloha č. 21). Část skály si uměle přistavěli a ze sklepů vytvořili místnosti na spaní. V přistavěné části mají dnes ateliér a koupelnu.

10.9 Skalní obydlí ve Vidimi

V obci Vidim se nachází skalní obydlí s číslem popisným 17. Výstavba tohoto obytného objektu probíhala v polovině 19. století. Dnes je obydlí dozděné pískovcovými kvádry. Ve vnitřních prostorách se nacházejí stopy po bílení a pozůstatky topného zařízení. Byt měl zřejmě zpočátku sloužit jako skladovací prostor, jelikož před tímto vyhloubeným skalním objektem původně stál dřevěný domek. Později byl byt využíván k bydlení. Toto skalní obydlí je zapsané jako kulturní památka v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky.⁵¹

10.10 Skalní byt ve Lhotce u Mělníka

Obec Lhotka u Mělníka je, co se skalních bytů týče, jedna z nejznámějších na Kokořínsku. Nachází se zde pozůstatky tří sousedících skalních bytů. Jeden z nich, ten nejzachovalejší z celé České republiky, byl dokonce obýván do roku 1982.

Skalní byt ve Lhotce s číslem popisným 1 se nachází v takzvané ulici Cikánka (viz Příloha č. 22, Půdorys č. 6). Do roku 1945 byly v této ulici obývány tři skalní byty rodinami Bělověských, Hauserů a Holubů. Zachován byl pouze skalní byt po rodině Holubových.

---

⁵⁰ Z výpovědi majitele bytu číslo popisné 53 v Šemanovicích, pana Benedikta Krofta, ze dne 20. 6. 2021.

⁵¹ *Národní památkový ústav: Vidim, skalní obydlí* [online]. Národní památkový ústav, 2007. [cit. 31. 3. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/skalni-obydli-14534969>.

Ulice se nazývá po romské rodině Herrmanů, která zde obývala jeden ze skalních bytů. U svého obydlí měla kotlářskou dílnu, kde vyráběla měděné kotle, pokličky a mnoho dalších výrobků.

Skalní byt ve Lhotce je známý a velmi dobře zachovalý, protože jeho poslední obyvatelka, paní Marie Holubová, jej opustila až roku 1982. Z tohoto důvodu je právě tento skalní byt považován i za nejdéle obývaný. Ostatní skalní byty a sklepy byly v této oblasti později zastavěny zděnými domy. Dodnes se ve Lhotce nachází několik stavení, které mají za sebou skálu s vyhloubeným prostorem, jenž je využíván třeba jako sklep.

Skalní byt s číslem popisným 1 byl zakoupen přibližně v roce 1859 Janem Benešem. Ten později byt převedl na svého syna Josefa a jeho manželkou Rosálii. V roce 1924 bylo obydlí převedeno smlouvou postupní na manžele Marii a Bedřicha Holubovi. Marie byla dcerou Josefa a Rosálie Benešových. Smlouva postupní zajišťovala manželům Benešovým jisté výhody. Veškerý majetek prodali za postupní cenu 9 500 Kč. Na srážku z postupní ceny si manželé vyhradovali ve světnici užívání postele, židlí, stolu, volný pohyb a vchod do a po světnici. Z postoupených pozemků si nárokovali řádné stravování ráno, v poledne i večer v dostatečném množství. Za tuto službu vyčíslili i poplatky, které v závěru činily 9 500 Kč, čímž byla postupní cena vykázána. Postupní smlouva měla několik dalších podmínek a předem stanovených pravidel. Listina byla podepsána oběma manželskými páry v Mělníku, dne 18. 12. 1924.

Nejedná se pouze o jeden byt, ale o celé hospodářství. Ze světnice jsou vyvedena dvě okna a jedny vstupní dveře. Další dvojce vstupní dveře vedou do chléva a do sklípku. Na parcele se nachází další dva hospodářské objekty. V prvním z nich je klípek a chlév pro krávy, v druhém byl kurník, prasečí chlívek a dřevník. K celému obydlí patřily i pozemky o výměře hektar a půl. V celém hospodářství byly i dvě krávy, koza, slepice a prase.

Pan Josef Beneš zastavěl ve světnici tři stěny cihlami, aby alespoň částečně byt zateplil. Ve skalním bytě nechybělo ani typické vybavení. Na stěnách visely obrazy, křížky a poličky. Některé poličky byly vytesány přímo ve stěnách skalního bytu. V oknech visely záclonky a na parapetu byly muškáty.⁵²

---

⁵² Z osobního archivu paní Miloslavy Havlíčkové.

10.10.1 Paní Marie Holubová

Paní Marie Holubová (viz Příloha č. 23) byla poslední obyvatelka skalního obydlí ve Lhotce u Mělníka. Narodila se roku 1900 Josefovi a Rozálii Benešových. Společně se svou starší sestrou Annou, která se narodila již roku 1890, strávila celé své dětství ve skalním obydlí. Při rozhovorech s paní Havlíčkovou, paní Holubová vzpomínala na to, jak se sestrou v létě spávaly nahoře v patře a v zimě na peci. Do školy chodily ve Lhotce. Anna se provdala a odstěhovala, zatímco Marie zůstala ve skalním bytu se svým manželem Bedřichem Holubem.

Nějaký čas zde pobývala se svými rodiči a manželem. Manžel ale roku 1958 zemřel, a od té doby zůstala ve skále sama, protože jejich manželství bylo bezdětné. Dokud byla schopna si sama topit, bylo vše v pořádku, protože stěny nevlhly. Na pozemcích o výměře hektar a půl, které náležely k jejich obydlí, soukromě hospodařila do roku 1956, poté vstoupila do zemědělského družstva. Bohužel se u ní postupem času projevila skleróza a paní Holubová již nebyla schopna se postarat o sebe, ani o své bydlení. Poté, co byla pokousána potkanem a zlomila si nohu v krčku, byla paní Holubové před dům postavena maringotka. Ani tak, se o sebe nezvládla postarat sama. V těchto těžkých časech jí nejvíce pomáhala její susedka, paní Kaňkovská, a ředitelka mělnického muzea paní Miloslava Havlíčková. Po zhoršení jejího zdravotního stavu byla roku 1982 převezena do domova důchodců do Řepína. Zde po pár týdnech dostala zápal plic a zemřela.

Skála byla jejím celým životem a domovem. I přes své zdravotní problémy se stále odmítala odstěhovat. Do poslední chvíle o ní bylo náležitě postaráno. Bez pomoci druhých by totiž nemohla svou skálu obývat tak dlouho.⁵³

10.10.2 Převzetí skalního bytu Regionálním muzeem Mělník

Mělnické muzeum, za přispění paní Miloslavy Havlíčkové, si na okresním národním výboru prosadilo koupi bytu. Ta se uskutečnila 14. 9. 1979. Muzeum tedy koupilo obydlí i s věcným břemenem, kterým bylo dožití paní Holubové.

---

⁵³ Z osobního archivu paní Miloslavy Havlíčkové.

Celé stavení zakoupili od manželů Jiřiny a Josefa Vitáčkových. Jiřina Vitáčková byla neteř paní Holubové. Nemovitost byla prodána za 15 273,60 Kč. Smlouva kupní ale pojednávala o zaplacení částky 14 000 Kč. Zbytek neměl být proplacen, jelikož se místo toho muzeum zavázalo, že paní Marii Holubovou nechá v nemovitosti bezplatně doživotně bydlet (viz Příloha č.7).

Po smrti paní Holubové bylo nějakou dobu obydlí opuštěné. Od roku 1985 poskytli skalní byt turistickému oddílu Kokořík (název Kokořík si dali podle rostliny, která se nachází i za skalním bytem, A. W.). Podle úmluvy do skály vstupovat nesměli a mohli využívat pouze přístavky. Nepsané pravidlo ale porušovali a skalní byt pustošili. Někteří členové oddílu chodili spát do horního patra, do kterého vedly pískovcové schody, které zničili. Národní památkový ústav opravu schodů zamítl a celé horní patro se muselo uzavřít. Turistický oddíl v dobré víře postavil i kachlový sporák. Postavili ho ale obráceně, pícka byla postavena směrem k oknu, a tak stínila plotny. Dokonce na výstavbu použili cement. Dalším jejich faux pas bylo, že celou světnici vybělili barvou primalex. Veškerá tato obydlí by se ale měla bílit pouze vápnem. Zdi tedy přestaly dýchat a vše začalo opadávat. Po několika upomínkách o řádnou údržbu, ze strany muzea, oddíl odešel.

Po jejich odchodu začali zaměstnanci mělnického muzea dávat vše zpět do původního stavu. Velkou část vybavení po paní Holubové v obydlí ponechali. Byla odňata kredenc, která byla v naprosto dezolátním stavu.

Díky úsilí a práci muzea dnes návštěvníci, kteří do obydlí zavítají, mohou vidět veškeré původní vybavení skalní domácnosti, včetně pece na chleba, kruhačky na řepu, truhly na mouku a mnoho dalšího.⁵⁴

10.10.3 Návštěvnost skalního bytu

Skalní byt je přístupný návštěvníkům od roku 2009. Od tohoto roku do roku 2021 se zde vystřídaly 3 průvodkyně, přičemž nejdéle ze všech prováděla ve skalním obydlí paní Miroslava Klímová.

---

⁵⁴ Z osobního archivu paní Miloslavy Havlíčkové.

Skalní obydlí ve Lhotce u Mělníka je přístupné veřejnosti od května do září. Od roku 2009 do roku 2018 bylo otevřeno pouze v pátek, sobotu a v neděli. Od roku 2019 bylo zpřístupněno i ve čtvrtek. Po předchozí domluvě je možné prohlídku absolvovat i v jiné dny.

11. Skalní objekty v Mikroregionu Podralsko

Mikroregion Podralsko je dobrovolný svazek obcí z okresů Česká Lípa, Mladá Boleslav a Liberec. Tato oblast zahrnuje malé části kraje Karlovarského, Ústeckého, Královéhradeckého, a především zaujímá oblasti kraje Libereckého a Středočeského. V této severní oblasti České republiky je výskyt pískovcových skal velmi častý, tyto skály byly ovšem dotčeny těžbou pískovce, která zde probíhala v průběhu celého 18. století. V celém regionu se tedy vyskytují především pozůstatky lomů a pár skalních osad, jako je například osada Hvězda, či skalní osada U Beránka.⁵⁵

Mikroregion Podralsko disponuje několika skalními obytnými i hospodářskými objekty, avšak k některým z nich opět chybí informace, či bližší výzkum některých oblastí, abychom mohli zjistit, o jaký prostor se přesně jednalo. Údaje vypovídající o jejich původu máme pouze k několika objektům. Všechny tyto skalní objekty vznikaly v průběhu 18. a 19. století.

11.1 Skalní úkryty v oblasti Podralska

Skalní úkryty se v celé oblasti Podralska hojně využívaly od nepaměti až do konce druhé světové války. Archeologické nálezy, které přímo dokládají osídlení prostor, které měly sloužit jako úkryt, se nacházejí především z doby válek, za vlády Marie Terezie. Dalšími významnými nálezy jsou rytiny ve skalách. Nekatolíci, kteří se ve skalách ukrývali, si do skal ryli různé znaky, podle kterých můžeme odhadovat, že se právě v této oblasti scházeli či zde krátkodobě pobývali. Jedním příkladem takovéto rytiny je vyrytý kalich. Z pozůstatků již dnes víme, že k některým úkrytům byla přistavěna i střecha. V těchto úkrytech se lidé ukrývali zřídka, byly využívány spíše pro úschovu majetku a dobytka. Využívala jich především majetnější vrstva obyvatelstva nebo vrchnost.

Příkladem těchto úkrytových skalních oblastí je skalní labyrint Stará forota u Žehrova nebo jeskyně Stará kancelář v Adršpašských skalách. Ve skalním labyrintu Stará forota se nachází hned několik skalních úkrytů, kde se dodnes dochovalo několik rytin, ke kterým zatím nemáme bližší informace, tudíž je nám jejich význam skryt. Jedním z příkladů těchto rytin

---

⁵⁵ LAG Podralsko. *LAG Podralsko* [online]. Zahrádky, Česká Lípa, 2004. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.lagpodralsko.com>.

je kosočtverec s vetknutým křížem. V průběhu druhé poloviny 20. století se tyto úkryty začaly těšit návštěvnosti trampů, kteří těchto dutin využívají k táboření.⁵⁶

11.2 Skalní sušárny na ovoce v oblasti Podralska

V okrese Česká Lípa se s jistotou, že se jedná o skalní sušárnu, dochovaly čtyři objekty. Jedná se o sušárnu v Beskově, u Blíževedel, u Tubožského dvora a u Lešenice. V okrese Litoměřice, se po důkladném průzkumu, dochovaly zbytky třech sušáren na ovoce. Jedná se o oblasti u Velkého Hubenova a u Újezda. V okrese Jablonec nad Nisou se dochovala jedna sušící komora ve Zbirohách. Ve všech těchto oblastech se s největší pravděpodobností nachází více těchto objektů, ty ale zřejmě nebyly objeveny, nebo jejich původní funkce zatím nebyla zcela jistě prokázána.⁵⁷

---

⁵⁶ PEŠA Vladimír a Petr Jenč. *Skalní labyrint „Stará forota“ u Žehrova – neobvyklá novověká lokalita v Českém ráji*. Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, 2006, s. 205-211.

⁵⁷ PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7, passim.

12. Skalní obytné a hospodářské objekty v oblasti Mikroregionu

Podralsko

Výstavba vyhloubených skalních hospodářských a obytných objektů v této oblasti byla možná především z důvodu výskytu jemně až středně zrnitého křemenitého pískovce. Obydlí zde vznikala v 18. a 19. století. Většina skalních obydlí byla opuštěna ke konci 19. či v počátcích 20. století. Skalní obytné objekty v této oblasti byly vystavěny jiným způsobem, zde probíhala výstavba malých skalních sídlišť. Není to stejné, jako tomu bylo v oblasti Kokořínska, kde skalní byty a hospodářské objekty byly vystavěny na náhodných místech a osamoceně.

12.1 Skalní osada Hvězda

Skalní osada Hvězda se nachází v okrese Česká Lípa a je součástí obce Blíževedly. Dnes je obec Hvězda velmi malá vesnice, čítající několik desítek obyvatel. Dříve byla součástí malebné vesničky Hvězda i skalní osada, nacházející se na severním okraji, kde se vyskytovalo několik skalních bytů a sklepení. Byty jsou dnes v dezolátním stavu, bez možnosti jejich datace. Pouze z odborného terénního výzkumu lze určit, zda se v této oblasti opravdu obytné skalní byty nacházely. Typičtější pro tuto oblast je spíše výstavba zděného domu přímo na pískovcovém podloží, příkladem takových domů je např. dům číslo popisné 32, 33, 36 a 37.⁵⁸

12.2 Skalní osada U Beránka

Skalní osada U Beránka je již dnes zaniklá. Tato osada patřila k obci Skalice a vznikla někdy kolem roku 1830. Situovaná byla mezi obcemi Skalice a Českou Lípou, v okolí Zlodějské stezky. Celou osadu tvořilo přibližně pět domů a jeden hostinec, všechny tyto objekty byly vystavěny u skály. Celá oblast nesla původně název Lammel, z německého překladu vznikl dodnes používaný název Beránek, podle stejnojmenného hostince, který se v této oblasti nacházel. Většina zastavěné oblasti zanikla po roce 1945 po odsunu německého obyvatelstva, protože české obyvatelstvo tuto oblast začalo cíleně demolovat. Jediné, co po

---

⁵⁸ PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7, passim.

demolici přežilo byl hostinec, který se dále do roku 1957 využíval jako hájovna. Domy i hostinec využívaly skály za domem, které využily k vybudování sklepení. Sklep u bývalého hostince je dodnes označován za skalní byt Jeskyňka, jelikož se jednalo o třímístný prostor, v jehož zadní části se nacházelo i malé okénko. O skalní byt se s největší pravděpodobností nejednalo, protože tyto prostory přímo nenavazovaly na obytný hostinec, ani se v těchto skalních prostorách nenachází stopy po bílení ani pozůstatky kouřovodu.⁵⁹

12.3 Skalní objekty u obce Zahrádky

Okolí obce Zahrádky a České Lípy lemují národní přírodní památka Peklo, kde se vyskytuje několik vyhloubených skalních prostor. Tyto objekty se nacházejí pod zámeckým parkem, v Zahrádkách u Osady Karba.

Většinu obce Zahrádky obepínají pískovcové skály, které byly využívány po celou dobu existence obce. Písemné zmínky, které dokládají jejich využití, se objevují především v 18. století, kdy je doloženo, že lidé žijící v domech při skále, si do skal hloubili sklepní a hospodářské prostory. Například dům číslo popisné 47, ke stávající pekárně, využíval skalní prostory, jako sklepení a úložné prostory. Dnes se tento objekt nachází na soukromém pozemku.

V Osadě Karba se na konci 18. století vyskytovalo asi 12 roubenek, všechny domy měly vyhloubené prostory ve skále, které využívaly jako sklepy a chlévy. V roce 1945 byla osada v podstatě vysídlená, roubenek se využívalo k ubytování těch, kteří se vraceli z koncentračních táborů. Většina chalup po čase zmizela a po vystavěných domech na místě zbyly pouze vyhloubené sklepy a chlévy ve skále. Kousek od železničního mostu se nachází několik vytesaných, na sebe navazujících místností ve skále, které jsou považovány za skalní byt, který zde měl být vyhloubený ke konci 19. století a v tuto dobu nazývaný Felsen Zimmer.⁶⁰

---

⁵⁹ KRAUS, Vladimír a Miroslav Hammer. *Zaniklé obce a objekty: U Beránka a Skalický vrch* [online]. 2008. [cit. 5. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=5459>.

⁶⁰ DANIEL, Bohumil. *Zahrádky: U České Lípy, V dobách minulých, Borek, Karasy, Karba, Šváby, Zahrádky*. Obec Zahrádky, 2006. ISBN 80-239-7579-X, passim.

12.4 Skalní byty u hradu Valečov

Valečovské skalní světničky se nachází pod skalním hradem Valečov, který je součástí Českého ráje. Skalní hrad společně se světničkami byl vybudován ve 14. století, světničky pod hradem byly určeny pro pracovníky na hradu. Vyhloubené místnosti byly užívány i jako sklepy a chlévy pro zvířata. Během 18. století, kdy byl hrad zcela opuštěn, obsadila již opuštěné skalní objekty chudší vrstva obyvatelstva z okolí. Těmto novým obyvatelům se začalo říkat skaláci. Skaláci si skalní objekty začali přizpůsobovat dle svých potřeb a začali se ve skalních bytech usazovat. Skaláci byli z této oblasti vyhnáni roku 1892 a všechny skalní objekty byly následně zničeny (viz Příloha č. 24), aby se nadále nedaly obývat. Dnes zbytek těchto objektů využívají například trampové k přespání.⁶¹

Dochovaných skalních objektů v této oblasti je dodnes zhruba dvacet osm. Skalní vyhloubené objekty jsou rozděleny do několika skupin od jedné do devíti. Skupinu číslo jedna představuje samotný hrad Valečov, tři skupiny označují tzv. hladomorny a zbytek skupin představují samotné skalní byty. Ve skupině skalních bytů číslo čtyři žil František Vojtíšek, který byl topič v cukrovaru, skalní byt ve skupině číslo pět obýval František Černý. Skalní byty ve skupině číslo šest byly obývány Josefem Lhotákem, který byl zemědělec a Antonínem Lhotákem, který se živil štěpováním stromů a keřů. Ve skupině skalních bytů číslo osm žili manželé Halounovi, pan Josef Haloun byl truhlář a jeho manželka byla porodní bába, tento manželský pár obýval skalní objekt společně se čtyřmi dětmi. Poslední skupinou skalních bytů je číslo devět, v této skupině bydlela rodina Josefa Koudelky, který byl profesí dřevák a jeho bratr František Koudelka, který byl švec, který zde žil společně s manželkou a jedním dítětem.⁶²

12.5 Skalní obydlí Barušky u hradu Kost

Skalní obydlí Barušky u hradu Kost (viz Příloha č. 25 a Půdorys č. 7) se nachází v lokalitě Podkost, okres Jičín v Českém ráji. Tento skalní byt disponuje pěti místnostmi, které jsou propojeny se samotným hospodářským objektem opatřeným střechou. Tento objekt byl ale přistavěn až po roce 1911. Ve skalním bytě se nachází tzv. černá kuchyně, síň, chlév,

---

⁶¹ Český ráj: *Valečovské skalní světničky* [online]. Česká Lípa, 2005. [cit. 8. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.ceskyraj.info/pamatka.asp?valecovske-skalni-svetnickky/17/>.

⁶² Informační tabule Valečovských skalních světniček.

komora a světnice. Ve světnici se nachází pozůstatky topeniště, pec a kamen. V chlévě jsou též dochovány zbytky dvou žlabů. V celém objektu se nachází vysekané police. V případě černé kuchyně hovoříme o místnosti, který byla využívána k vaření, a později sloužila k vytápění objektu. Přídomek černá získala kvůli přítomnosti usazení sazí v dýmníku. Datace vzniku tohoto objektu je neznámá, předpokládá se ale, že celé obydlí vzniklo mezi roky 1750–1830. První známou obyvatelkou skalního obydlí byla vdova po pacholkovi, který byl zaměstnán na hraběcím dvoře. Vdova zde pobývala od roku 1881 z rozkazu tehdejšího majitele hradu Kost. Roku 1882 byla do objektu přistěhována i vdova po nádvorníkovi z hradu Kost, tato žena trpěla šedým zákalem a nemohla se o sebe již sama starat. Ženy zde tedy pobývaly společně za hmotné podpory vrchnosti z hradu Kost. Jejich rozdílné společenské postavení otrásl i jejich vzájemnými vztahy. Ačkoli obě žily v jednom obydlí, spaly a stravovaly se odděleně. Název skalní obydlí Barušky se nese od doby společného obývání objektu těmito dvěma ženami. Po smrti obou žen se do skalního objektu nastěhovala rodina domkaře, která zde pobývala do konce první světové války.

Ke skalnímu bytu Barušky se váže pověst o jeho vzniku, kterou měla vypovědět vdova po nádvorníkovi. Její otec jí měl vyprávět o panském pastýři, který měl v této oblasti svůj vlastní baráček, ve kterém žil se svou ženou a synem. Poté, co se jeho syn oženil, začal v domě překážet a rozhodl se, že si vydlabe svou díru do skály, kde bude bydlet. Práce mu trvala celý rok. Když už si pastýř svůj skalní byt vyhloubil a přespal v něm první noc, tak měl být druhý den ráno nalezen mrtev.⁶³

12.6 Skalní byty v obci Zderaz

Obec Zderaz, která je součástí okresu Chrudim, disponuje dvaceti sedmi hospodářskými a obytnými skalními objekty. Původně se v této oblasti mělo nacházet na padesát čtyři skalních vyhloubených objektů. Umístění zbytku objektů nám dodnes není známo. K vybudování všech místností ve skále došlo v 17. století, k obývání těchto objektů došlo přibližně od roku 1848. V tuto dobu se v obci mělo nacházet na šest set obyvatel žijících

---

⁶³ PODROUŽEK, Kamil. "Barušky" - lidová architektura v pískovcovém podloží. In: Průzkumy památek. = *Denkmalforschung. = Historical Monuments' Research & Documentation*. Praha: Památkový ústav středních Čech a Sdružení profesionálních pracovníků památkové péče 4, č. 2, 1997, s. 57-66.

v devadesáti čtyřech domech. Proto chudší z nich využili vyhloubených prostor, ve kterých se usadili a vybavili si je dle svých finančních možností.⁶⁴

Dnes jsou v obci Zderaz pro turisty přístupné pouze dva objekty, protože zbytek místností ve skále se nachází na dnes již soukromých pozemcích. Většina místností na tomto území sloužila jako sklepy, sušárny na ovoce a v některých se bydlelo. Dva zpřístupněné skalní byty již ale nejsou v původní podobě. V prvním z nich (viz Příloha č. 26, Půdorys č. 8) obec Zderaz nechala vestavět pec a interiér doplnila vyrobeným nábytkem a dobovým náčiním. V tomto skalním objektu se nyní nachází dřevěné trámy, které podpírají strop skály. Tyto trámy zde dříve nebyly, byly zde vybudovány z důvodu bezpečnosti návštěvníků, jelikož před několika desítkami let se zde utrhł kus stropu a spadl. V druhém vyhloubeném skalním objektu (viz Příloha č. 27), který je přístupný veřejnosti, jsou fotografie, které ukazují i zbytek skalních objektů v této lokalitě. Skalní obytné objekty zde byly obývány do období mezi světovými válkami, vyhloubené prostory dnes stojící za domy jsou využívány dodnes.⁶⁵

---

⁶⁴ ROŽENSKÁ, Eva. *Zderaz: Od minulosti k současnosti*. Zderaz, 2019, s. 13.

⁶⁵ *Obec Zderaz: Pískovcové skály-Skalní obydlí* [online]. Obec Zderaz. [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.obeczderaz.cz/pro-turisty/piskovcove-sklepy-skalni-obydli/>.

13. Skalní obytné objekty v Evropě

Osídlování skalních obydlí se praktikovalo nejen v Čechách, ale i v zahraničí. Příkladem takových zahraničních oblastí jsou Slovensko, Itálie, Španělsko nebo Turecko. V těchto oblastech se objekty většinou hloubily do sopečného tufu. V každé zemi tedy své bydlení přizpůsobili svým přírodním podmínkám. Skalní obytné oblasti v Evropě často vznikaly již v období před naším letopočtem.

13.1 Slovensko

V části okresu Levice se nachází obec jménem Brhlovce, zde se vyskytuje hned několik vyhloubených skalních objektů. Většina vyhloubených prostor se nachází v části obce zvané Šurda, která je dnes součástí rezervace lidové architektury. Rozdílem je, že zde se nehlubilo do pískovce, ale do sopečného tufu, který se zde vyskytuje již od třetihor. Tyto objekty vznikaly v průběhu 18. a 20. století. Důvodem vzniku skalních sklepů, bytů a chlévu zde byly zřejmě nájezdy Turků. Díky vyhloubeným objektům ve skále se lidé mohli schovat nebo alespoň uchránit svůj majetek. Ke konci 19. století začala chudší vrstva obyvatelstva těchto vyhloubených skalních objektů využívat k bydlení. Zajímavostí je, že některé skalní byty jsou v této oblasti dodnes obývány. Hospodářské prostory, stojící za zděnými domy na soukromých pozemcích, jsou využívány jako sklepy, vinné sklípky nebo jako komůrky.⁶⁶ Vyhloubené skalní objekty se nacházejí i v okolních obcích. Tam ale byly spíše využívány jako sklepy. Příkladem takového místa je obec Hrušov.⁶⁷

Jeden z vyhloubených skalních objektů s číslem popisným 142, stojící mezi dvěma domy, dnes patří pod správu Tekovského muzea v Levicích. Již roku 1992 zde otevřeli expozici nesoucí název Skalní obydlí Brhlovce (viz Příloha č. 28). Celý objekt je dvojpodlažní a je zpřístupněn turistům. Interiér i exteriér je vybaven dobovým náčiním a nábytkem.⁶⁸

---

⁶⁶ *Brhlovce: Skalné obydlia* [online]. [cit. 5. 6. 2021]. Brhlovce. Dostupné z: <https://www.brhlovce.sk/zaujímavosti-v-obci.html>.

⁶⁷ MICKA, Zdeněk. Reflex: Slovenské Brhlovce. *Reflex* [online]. [cit. 5. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-evropa-cesko-a-slovensko/80022/slovenske-brhlovce-unikatni-obydli-ve-skale-chranila-sve-obyvatele-proti-najezdum-turku.html>.

⁶⁸ *Tekovské múzeum v Leviciach: Skalné obydlia Brhlovce* [online]. Levice. [cit. 5. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.muzeumlevice.sk/index.php/sk/expozicie/skalne-obydlia-brhlovce>.

13.2 Itálie

Co se týče skalních obydlí v Itálii, tak významnou oblastí je provincie Matera, kterou tvoří především okresy Sasso Caveoso (viz Příloha č. 29) a Sasso Barisano (viz Příloha č. 30), souhrnně se celá oblast nazývá Sassi di Matera. Provincie Matera spadá pod správu regionu Basilicata. Tato skalní oblast byla osídlena již v 7. století před naším letopočtem. V průběhu tisíců let byla Matera obývána lidmi, kteří žili buď v jeskyni, v domě nebo ve svém vyhloubeném objektu. Skalní oblast je zde vytvořena ze sopečného tufu, který je lehce opracovatelný, tudíž se do něj daly snadněji hloubit prostory sloužící jako úkryty, sklepy nebo prostory pro obydlí. Sopečný tuf je rovněž velmi dobrým izolantem, takže teplota v těchto prostorách je konstantní a pohybuje se mezi dvanácti až patnácti stupni.⁶⁹

Již v 19. století byla Matera známá jako hlavní město rolníků. Tento název získala, proto, že zde žilo velmi chudé obyvatelstvo. Přední část skalních domů byla postavena z vytěženého materiálu, čímž byl skalní vyhloubený prostor zvenku uzavřen, i tak byla teplota v domech přibližně 15 stupňů. Obyvatelé žijící ve skále většinou pracovali na polích, která byla od jejich obydlí velmi daleko. Mateřané zde nefungovali jako samostatné jednotky, spíše jako sehraný oddíl. Ve městě se nacházely sdílené pece na chleba, lidé měli společné nádrže na dešťovou vodu, mluvili svým dialektem a měli své vlastní zvyky a tradice. Protože v této oblasti žila chudina, byla zde velmi špatná hygiena, která přispěla k rychlému šíření malárie. Populace ale stále rostla velmi rychle a v Mateře se začalo žít ve stále horších a horších životních podmínkách. Vláda v padesátých letech 20. století přišla s rehabilitačním zákonem, na jehož základě se obyvatelé Sassi měli vystěhovat do nových domů stojících mimo Materu. Po tomto nuceném odchodu byli Mateřané přestěhováni daleko od sebe, lidé přestali mluvit svým dialektem a zapomněli na své zvyky a tradice.⁷⁰ Uprázdňeného prostoru začali využívat squatterři, prostitutky a drogový dealeri. V průběhu osmdesátých let se do těchto volných objektů začali stěhovat lidé ze střední vrstvy obyvatelstva. Italská vláda nabídla novým obyvatelům dotace na zvelebení města. Sassi opět začalo žít, ale v úplně jiném duchu. Do domů byla přivedena elektřina, voda, a lidé si své skalní domečky

---

⁶⁹ *Sassi di Matera: Matera: La Storia* [online]. Sassi di Matera, 2015. [cit. 12. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.sassidimatera.it/matera-2/>.

⁷⁰ MAX, D. T. *The New Yorker: A Cave with a View Matera, once seen as uncivilized, is now prized for its ancient ways.* [online]. New York, 2015. [cit. 13. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/magazine/2015/04/27/a-cave-with-a-view>.

přizpůsobovali k pohodlnému a hezkému bydlení. Postupem času se ve městě otevřely obchody s potravinami a restaurace. V roce 1993 se Sassi di Matera dostala na seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Město se stalo turistickým střediskem a po celém městě začaly vznikat restaurace a hotely.⁷¹

Turistům je zpřístupněn objekt Casa Grotta (viz Příloha č. 31). Zde se jedná o skalní byt, který byl obýván od počátku 18. století, a má představovat skalní osídlení v této oblasti před nuceným odchodem Mateřanů. Celý objekt je v jedné vyhloubené místnosti, ve které se nachází dobový nábytek a vybavení domácnosti, dále krb s kuchyní, malý stůl, postel s matrací naplněnou usušenými listy z kukuřice a dvě stáje. Casa Grotta je pod správou kulturního sdružení Gruppo Teatro Matera.⁷²

13.3 Španělsko

Španělské město Setenil de las Bodegas (viz Příloha č. 32) je součástí provincie Cádiz. Toto město je známé především díky jeho atypickému osídlení. Setenil se nachází pod pískovcovým skalním převisem, do kterého si lidé hloubili svá obydlí. Toto město bylo obsazeno již v 1. století našeho letopočtu římskou armádou. Vyhloubení skalních objektů k obývání je spojováno s Maury. Po reconquistě arabského poloostrova začalo mnoho obyvatel využívat skalních bytů k obývání, protože se jednalo o velmi levný způsob bydlení.⁷³

Ve městě se nacházejí volně stojící zděné domy, zděné domy zabudované ve skále, rovněž se zde nachází skalní byty. Skalní obytné objekty vyhloubené do skály mají vnější stěnu bytu zploštěnou a natřenou na bílo. Setenil je významným turistickým městem, kam se vydá na sta tisíce turistů ročně, město je tomu také přizpůsobeno. Nachází se zde mnoho restaurací, kaváren, vináren, obchůdků s potravinami a hotelů, které jsou zabudované přímo ve skále. Skalní byty v jižní části města jsou dodnes obývány.⁷⁴

---

⁷¹ *Sassi di Matera: Matera: La Storia* [online]. Sassi di Matera, 2015. [cit. 12. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.sassidimatera.it/matera-2/>.

⁷² *Storica Casa Grotta: Storica Casa Grotta di Vico Solitario* [online]. Sassi di Matera, 2019. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: <http://www.casagrotta.it/index.php?lang=it#>.

⁷³ *Andalucia: Setenil de las Bodegas* [online]. Andalucia, 2011. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.andalucia.org/en/setenil-de-las-bodegas>.

⁷⁴ Tamtéž.

Město Guadix (viz Příloha č. 33) se nachází v provincii Granada. Historie obsazení města a hloubení skalních objektů je totožná s městem Setenil de las Bodegas. Skalní obydlí se nachází v severní části města, kde se dodnes žije. I tato oblast je ovlivněna přílivem turistů, nachází se zde tedy restaurace, hotely i jeskynní muzeum umění a tradic. Dnešní skalní osídlení je, co se obyvatelstva týče, velmi pestré. Ve skalních objektech žijí lidé ze střední i nižší společenské vrstvy obyvatelstva, tomu také odpovídá stav jejich domovů.⁷⁵

Ve výčtu skalních měst, kde se ve skále žije ještě dnes, nesmí chybět ani město Purullena (viz Příloha č. 34) v provincii Granada. Historický vývoj, skalní osídlení i turistický ruch je totožný s předchozími městy.⁷⁶

13.4 Turecko

Jedním z důvodů, proč tato oblast byla do práce přidána, je skutečnost, že se jedná o kulturní oblast, která je svázána s vývojem evropské civilizace. A to především díky někdejšímu osídlení Řeků, kteří tyto objekty po staletí obývali a vyhlubovali.

Mezi nejvýznamnější skalní obytnou oblast v Turecku patří Kappadokie. Kappadokie ale není název města nebo obce, jedná se o oblast, jejíž součástí je několik měst. Nejznámějšími městy jsou Göreme, původně nazýváno Korama (viz Příloha č. 35), Ürgüp, před vznikem republiky nazýváno Osiana, Avanos, původně Venessa, Uchisar, předtím Ucasar, Ortahisar, dříve nesoucí název Trabzon (viz Příloha č.36) a Mustafapasa, původně známé jako Sinasos. Oblasti patřící do historické zóny ve střední Antolii měli jedno společné, a to bylo bydlení v nadzemních i podzemních prostorách, které bylo vyhloubeno do sopečného tufu. Podzemní sídla vznikala přibližně ve dvanáctém století před naším letopočtem. Do nadzemní části skal se začalo hloubit ve třetím století před naším letopočtem.⁷⁷

Vyhloubených místností využívali ke skladování potravin. Podzemní vyhloubené prostory využívali křesťané, kteří se chtěli ukrýt při invazích islámských civilizací. Tato podzemní města měla více pater a byla spojována tunely. Později si obyvatelé Kappadokie začali

---

⁷⁵ *Andalucia: Guadix* [online]. Andalucia, 2011. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.andalucia.org/en/guadix>.

⁷⁶ *Andalucia: Purullena* [online]. Andalucia, 2011. [cit. 22. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.andalucia.org/en/purullena>.

⁷⁷ *Cappadocia Turkey: Welcome to Cappadocia Turkey* [online]. Cappadocia. [cit. 26. 6. 2021]. Dostupné z: <http://www.cappadociaturkey.net/>.

hloubit místnosti přímo do skal, které využívali, a přizpůsobovali si je, k trvalému bydlení. Skalních obytných objektů se v této oblasti využívá dodnes. Někteří lidé ve skále stále bydlí, někteří si zde zřídili hotely či penziony. Nachází se zde i skalní kostely. Do obývaných skal je přivedená elektřina i voda. V některých místech je přímo u skály postaven zděný dům, u většiny těchto stavení se skála využívá jako sklep.⁷⁸ Kappadokie je zapsána na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

---

⁷⁸ YILDIZ, P. *Analysis of the 'Cappadocian cave house' in Turkey as the historical aspect of the usage of nature as a basis of design* [online]. WIT Transactions on Ecology and the Environment, 2006. [cit. 29. 6. 2021]. Dostupné také z: <https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/DN06/DN06006FU1.pdf>.

14. Komparace skalních bytů v Čechách a v Evropě

Od nepaměti, až do dnešní doby, lidé po celém světě využívali skálu k bydlení. Zpočátku k účelu bydlení využívali lidé jeskyně, postupem času si začali do lehce opracovatelné skály hloubit prostory, až vznikla skalní obydlí, která se nachází v mnoha koutech světa.

Počátek osídlení jeskyní byl všude stejný, a to za účelem úkrytu v dobách válek. Této formy osídlení využívaly všechny společenské vrstvy obyvatelstva. V Čechách, potažmo i v Evropě, si nemajetní lidé začali hloubit skalní objekty k obývání, protože se jednalo o velmi levnou variantu bydlení. Obyvatelé skalních obydlí si tak mohli, podle své potřeby, svá obydlí různě zvětšovat či obměňovat, mohli si zde ustát zvířata, uskladnit zásoby jídla, vařit a odpočívat. Jednalo se o velmi levnou variantu bydlení, jelikož měli stavební materiál k dispozici zdarma a v potřebném množství. Jediné, co museli obětovat při hloubení skalního obydlí, byl čas a potřebná dávka úsilí, za využití jednoduchých nástrojů pro hloubení. Pobyt ve skalních prostorách s sebou přinášel i mnoho negativ, chladnější teplotu ve skále, špatnou hygienu, nedostatek světla a vysokou vlhkost.

Různorodost struktury skalních obydlí byla odvislá od místního geomorfologického složení. V Čechách byl dominantním materiálem pískovec, jinde v Evropě převažoval sopečný tuf. Těchto přírodních skal lidé rádi využívali, protože skály toho typu byly lehce opracovatelné. I tak byla tvorba několika prostor práce na celé měsíce někdy i roky.

V Evropě je patrný výskyt rozsáhlých skalních měst, která jsou osídlená již několik tisíc let. V některých evropských skalních městech žijí lidé dodnes, lidé si svá obydlí postupem času upravovali dle svých aktuálních potřeb. V Čechách se v takto velikých skalních městech nebydlelo. V některých případech byly skalní byty vytesány blízko sebe, jako je tomu například u Valečovských skalních bytů. Pro Čechy byla spíše typická jednotlivá skalní osídlení umístěná ve větší vzdálenosti od sebe. Některé skalní byty byly vyhloubeny v rámci nějaké obce, ale spíše se jednalo o pár skalních bytů nacházející se po celé obci, ne o celé komplexy. Po celém území Čech se nachází několik desítek, do různé míry dochovaných, skalních bytů, které jsou ale rozseté po celých středních Čechách. Faktorem ovlivňujícím tento fakt je zřejmě doba, kdy se skalní byty v Čechách začaly hloubit a využívat. Skalní

obytné objekty zde vznikaly v průběhu 18. a 19. století a jejich obyvatelé takto řešili své aktuální existenční potřeby. V Evropě byl zaznamenán odlišný jev, kdy skalní obydlí, která byla součástí celého komplexu skalních obydlí, se dědila z generaci na generaci.

Protože se skalní byty na našem území nacházejí převážně ve volné přírodě, bylo velmi těžké, aby se do nich přivedl přívod elektřiny nebo vody, tudíž zde lidé postupem času začali žít v ještě větší bídě, než tomu bylo dříve. Naproti tomu, lidé žijící ve skalních obydlích, které byly součástí větších skalních měst, byli zvyklí si vzájemně vypomáhat a žít společně jako komunita. Výhodou bylo, že větší skupina obyvatel osidlující skalní obydlí mohla vyvíjet větší tlak na řešení některých společných problémů a zajistit tolik potřebný přívod vody nebo elektřiny. Protože skalní objekty v Evropě již dnes fungují jako opravdová obydlí, kde mají vše potřebné, není divu, že lidé v těchto objektech zůstávají dodnes.

Skalní obydlí v Čechách se nacházejí buď na soukromém pozemku, nebo jsou pod správou obce, či příslušné chráněné krajinné oblasti. Péče o ně ale chybí. Na území celé České republiky se dochovaly pouze dva skalní objekty, o které se pečuje a které jsou zpřístupněny veřejnosti, těmi jsou skalní byt ve Lhotce u Mělníka a skalní obydlí ve Zderazi. V Itálii, Španělsku nebo v Turecku tvoří komplexy skalních bytů celá města, tudíž příslušná obec o skalní byty pečuje. Tím jsou obce schopny vytvořit zajímavou turistickou destinaci a finanční prostředky získané z cestovního ruchu pak obce využívají na obnovu a péči skalních objektů.

Některé skalní objekty po celé Evropě jsou dodnes obývány lidmi. V Čechách je situace jiná, pokud se skalní byt nachází na soukromém pozemku, tak jejich majitelé využívají těchto vyhloubených objektů spíše jako sklepů. Pouze v několika málo případech skálu trvale obývají, jako je tomu například ve skalním bytě v Šemanovicích číslo popisné 16, nebo skály využívají k rekreačním pobytům, jako je tomu ve skalním bytě v Šemanovicích číslo popisné 53. Skalní byty volně stojící v přírodě zase využívají trampové, kteří ale vnitřní objekty demolují zakládáním otevřených ohnišť. Trampové ale nejsou jediní, kdo tyto prostory ničí, na jejich dezolátním stavu se podílejí i lidé, kteří se po přírodě volně pohybují. Znečišťují je odpadky, malují po zdech a ryjí do skály. Dnes vyhloubených skalních prostor využívají především lidé bez domova, kteří si do skalního objektu nanosí své věci a poté, co jej opustí, skálu neuklidí. Ve velké většině případů se ve skalních objektech nachází matrace, deky,

lahve vypitého alkoholu, obaly od jídla nebo nedopalky od cigaret. Opuštěné skalní byty neztrácejí na své původní funkci, když zajišťují dočasné přístřeší pro sociálně slabší skupiny lidí, ovšem ztrácejí na své historické hodnotě.

Závěr

Prvním cílem této práce bylo seznámit čtenáře se skalními byty na území Čech za přispění dostupných informací. V této části jsem se zaměřila na oblasti Kokořínska a Podralska, protože právě zde se vyskytuje lehce opracovatelný pískovec, ze kterého předchozí generace dokázaly vytvořit obdivuhodná díla, která jim poskytovala přístřeší v těžkých dobách. Do současné doby se sice nedochovalo mnoho skalních obydlí, která by si zachovala původní podobu, ale například skalní byty ve Lhotce u Mělníka či ve Zderazi mají obrovskou historickou hodnotu a mohou současné generaci nabídnout reálný pohled do tehdejšího života ve skalních obydlích. Informace o skalních bytech jsem dále doplnila o hospodářské skalní objekty, protože s tématem skalní byty tyto vyhloubené prostory úzce souvisí.

Druhým cílem bylo vytvořit půdorysná uspořádání u vybraných skalních objektů, ke kterým bylo možné dohledat dostatek informací. Půdorysy jsem vytvořila ke skalním bytům, které byly volně přístupné a jejich vnitřní prostory nebyly zásadně znečištěné či poničené. Plánky jsem dále doplnila o nárysy objektů, které mapují jejich podobu zvenčí. Čtenář si tak může vytvořit jistý přehled o tom, jak bylo řešeno vnitřní uspořádání skalních bytů, a jak byli tehdejší obyvatelé skalních obydlí nápavití a praktičtí při tvorbě prostor ve skále. Zde, více jak jinde, je možné poučit se z minulosti a hledat inspiraci i v těchto zapomenutých místech.

Třetím cílem bylo pokusit se k některým objektům zjistit více informací prostřednictvím výpovědí pamětníků a majitelů objektů. V této části jsem se zaměřila na výpovědi majitelů skalních bytů a pamětníků z obcí Šemanovice a Truskavna. V Šemanovicích jsem dokonce objevila paní Miroslavu Bozděchovou, která ve skalním bytě, po mnoha stavebních úpravách, žije dodnes. Ve stejné obci jsem poznala manžele Kroftovi, kteří skalního bytu na svém pozemku využívají k rekreačním účelům a manžele Baxovi, kteří si ze skalních sklepů vytvořili pokoje pro hosty.

Čtvrtý cíl představoval popis vyhloubených skalních objektů u vybraných států v Evropě. Pro tyto účely jsem si vybrala území, ve kterých se nachází skalní útvary složené většinou ze sopečného tufu, do kterého se dá lehce hloubit. Zde jsem se především zaměřila na státy: Slovensko, na oblast skalních bytů v okrese Levice; Itálii, oblast Sassi di Matera, kde byl v rozsáhlém komplexu skalních domků znovu obnoven běžný život a s tím spojený čilý cestovní ruch; Španělsko, oblast španělského města Setenil a Turecko, komplex na sebe

navazujících skalních obydlí, který je významnou turistickou destinací, neboť i zde se snaží navázat na tradici Řeků, kteří ještě poměrně nedávno obývali tato skalní obydlí. Právě kvůli původnímu řeckému osídlení jsem se rozhodla do práce tuto oblast zakomponovat.

Posledním, pátým cílem bylo porovnat skalní byty nacházející se na našem území a v Evropě, či Turecku. Zde jsem dospěla k závěru, že stav a péče o skalní byty v Čechách, oproti porovnaným zemím, značně pokulhává. Jinde v Evropě je věnována výrazně větší pozornost a péče nejen stavu skalních obydlí, ale pečují se promyšleně i o jejich obyvatele. Důkazem je i fakt, že některá zahraniční skalní města jsou uvedena na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

Hlavním přínosem této bakalářské práce je soubor informací o skalních obytných a hospodářských objektech nejen v Čechách, ale i v zahraničních oblastech. Tento soupis jsem doplnila o nově zjištěné informace, a u některých skalních bytů jsem zpracovala jejich grafická členění a fotodokumentaci. V závěru jsem provedla porovnání skalních bytů nacházející se v Čechách se skalními byty v Evropě a Turecku.

Dovolím si navázat na sdělení v první části úvodu této práce a znovu zmínit příběh paní Marie Holubové, která trvala na tom, že do konce svého života neopustí své rodné skalní obydlí ve Lhotce. Její vážný zdravotní stav jí donutil skalní byt na sklonku života opustit. Jistě bylo více podobných životních příběhů odehrávajících se ve skalních obydlích, které měly svůj důvod a své opodstatnění. I z nich bychom mohli nadále čerpat informace pro odkrytí a pochopení části naší historie, života ve skalních obydlích a využití skalních architektur. Právem je tento životní styl zahrnut do našeho kulturního dědictví, a proto je třeba se tomuto druhu lidské tvořivosti i nadále věnovat a nepřehlížet ji.

Seznam použitých informačních zdrojů

TIŠTĚNÉ ZDROJE

Andalusie: Cestovní atlas Andalusie. Praha: Marco Polo, 2002.

BAHENSKÝ, František. *Skalní architektura v České republice.* In: *Český lid : Etnologický časopis = Ethnological Journal* Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky Roč. 89, č. 3, 2002, s. 239-256.

DANIEL, Bohumil. *Zahrádky: U České Lípy, V dobách minulých, Borek, Karasy, Karba, Šváby, Zahrádky.* Obec Zahrádky, 2006. ISBN 80-239-7579-X.

Itálie: Doporučené tipy. Praha: Marco Polo, 2017.

KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách I.* Praha: Libri, 2009.

Lhotka u Mělníka: 700 let obce a 80 let SDH. Lhotka: Obecní úřad, 2003.

PEŠA, Vladimír a Petr Jenč. *Člověk a pískovcová krajina.* Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, č. 3, 2004, s. 15-17.

PEŠA, Vladimír. *Člověk a jeskyně v novověku (1500-2000).* O historii, archeologii a speleoantropologii. Praha: Kuděj 4, č. 1, 2002, s. 3-19.

PEŠA, Vladimír, 1972. *Člověk a pískovcová krajina* [rukopis]. Vladimír Peša, Petr Jenč. Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, 2003, s. 16.

PEŠA Vladimír a Petr Jenč. *Skalní labyrint „Stará forota“ u Žehrova – neobvyklá novověká lokalita v Českém ráji.* Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie, 2006, s. 205-211.

PILLER, Jiří a Jiří Adamovič. *Kokořínsko: Jak mluví skály.* Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2.

PODROUŽEK, Kamil. *"Barušky" - lidová architektura v pískovcovém podloží.*

In: *Průzkumy památek. = Denkmalforschung. = Historical Monuments' Research & Documentation.* Praha: Památkový ústav středních Čech a Sdružení profesionálních pracovníků památkové péče 4, č. 2, 1997, s. 57-66.

- PODROUŽEK, Kamil. *Člověk a pískovec: Tři případové studie osídlení pískovců s teoretickým úvodem o metodě formální analýzy archeologizovaných staveb*. Filozofická fakulta univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-7414-384-7.
- PODROUŽEK, Kamil. *Lidová architektura v pískovcovém podloží*. Katedra etnologie FF UK Praha, 1992. [diplomová práce, rkp.].
- PODROUŽEK, Kamil. *Lovecké pozorovatelný, posedy a čihadla v pískovcích*. ČSPS 122/1, 2014, s. 7-29.
- PODROUŽEK, Kamil. *Sezónní obytné objekty v pískovcích*. In: *Minulosti Českého Švýcarska* 3, 2006, s. 142-159.
- PODROUŽEK, Kamil. *Způsoby dobývání pískovce*. In: *Minulosti Českého Švýcarska* 2, 2003, s. 54-63.
- ROŽENSKÁ, Eva. *Zderaz: Od minulosti k současnosti*. Zderaz, 2019.
- Smlouva kupní ze dne 14. 9. 1979. Mělník. Prodej domu č. p. 1 ve Lhotce od manželů Josefa a Jiřiny Vitáčkových Regionálnímu muzeu Mělník.
- STEHNOVÁ, Stanislava. *Pohled do minulosti Kokořínska*. Mělník: Santyx, 2008.
- Země Světa: Andalusie*. Praha: GeoBohemia, 2012.
- Země Světa: Španělsko: Památky UNESCO*. Praha: GeoBohemia, 2019.
- ZIMERMAN, Václav a Jiří Piller. *Kokořínsko: Krásy a zajímavosti*. Mělník: Richard Kubeš, 2004.
- ZIMERMAN, Václav, Randus Petr a Jiří Piller. *Jeskyně, skalní hrádky a mlýny Kokořínska*. Mělník, 1996.
- ZUBÍK, Jiří a Josef Houžva. *Pověsti z Kokořínska, Mšenska a Podbezdězí*. Mělník: Regionální muzeum Mělník a MAS Vyhlídky, 2020. ISBN 978-80-907644-0-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Andalucia: Guadix [online]. Andalucia, 2011. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z:

<https://www.andalucia.org/en/guadix>.

Andalucia: Purullena [online]. Andalucia, 2011. [cit. 22. 6. 2021]. Dostupné z:

<https://www.andalucia.org/en/purullena>.

Andalucia: Setenil de las Bodegas [online]. Andalucia. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z:

<https://www.andalucia.com/province/cadiz/setenil/home.htm>.

Atlas měst: Göreme [online]. 2013. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z:

<https://atlascest.cz/mesto-2802-goreme.html>.

Brhlovce: Skalné obydlia [online]. Brhlovce. [cit. 5. 6. 2021]. Dostupné z:

<https://www.brhlovce.sk/zaujímavosti-v-obci.html>.

Cappadocia Turkey: Welcome to Cappadocia Turkey [online]. Cappadocia. [cit. 26. 6.

2021]. Dostupné z: <http://www.cappadociaturkey.net/>.

Český ráj: Valečovské skalní světničky [online]. Česká Lípa, 2005. [cit. 8. 4. 2021].

Dostupné z: <https://www.ceskyraj.info/pamatka.asp?valecovske-skalni-svetnicky/17/>.

Expedia: Sasso Barisano [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z:

<https://www.expedia.com/Sasso-Barisano.dx6346802>.

Harasov. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z:

<http://www.fototuristika.cz/tips/detail/85>.

Hlučovský mlýn. *Vodní mlýny* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z:

<http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/1095-hlucovsky-mlyn>.

Hrad Jestřebí. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z:

<http://www.fototuristika.cz/tips/detail/523>.

Hrad Valečov. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z:

<http://www.fototuristika.cz/tips/detail/220>.

- Ilturista: La Casa Grotta di Vico Solitario nei Sassi di Matera* [online]. 2017. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: https://www.ilturista.info/ugc/info/da_visitare/1856-La_Casa_Grotta_di_Vico_Solitario_nei_Sassi_di_Matera/.
- KRAUS, Vladimír a Miroslav Hammer. *Zaniklé obce a objekty: U Beránka a Skalický vrch* [online]. 2008. [cit. 5. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=5459>.
- LAG Podralsko. *LAG Podralsko* [online]. Zahrádky, Česká Lípa, 2004. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.lagpodralsko.com>.
- MAX, D. T. *The New Yorker: A Cave with a View Matera, once seen as uncivilized, is now prized for its ancient ways*. [online]. New York, 2015. [cit. 13. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/magazine/2015/04/27/a-cave-with-a-view>.
- MICKA, Zdeněk. Reflex: Slovenské Brhlovce. *Reflex* [online]. [cit. 5. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-evropa-cesko-a-slovensko/80022/slovenske-brhlovce-unikatni-obydli-ve-skale-chranila-sve-obyvatele-proti-najezdum-turku.html>.
- Minube: Photos of Purullena* [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.minube.net/photos/purullena-c236757>.
- Národní památkový ústav: Vidim, skalní obydlí* [online]. Národní památkový ústav, 2007. [cit. 31. 3. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/skalni-obydli-14534969>.
- Obec Zderaz: Pískovcové skály-Skalní obydlí* [online]. Obec Zderaz. [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.obeczderaz.cz/pro-turisty/piskovcove-sklepy-skalni-obydli/>.
- Sassi di Matera: Matera: La Storia* [online]. Sassi di Matera, 2015. [cit. 12. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.sassidimatera.it/matera-2/>.
- Skalní kaple Božího hrobu. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.fototuristika.cz/tips/detail/3508>.
- Storica Casa Grotta: Storica Casa Grotta di Vico Solitario* [online]. Sassi di Matera, 2019. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: <http://www.casagrotta.it/index.php?lang=it#>.

Sworld: Ortahisar [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z:
<https://sworld.co.uk/02/212467/photoalbum/ortahisar-znamena-eamp;-quot;-middle-castle-eamp;-quot>.

Štampach. *Vodní mlýny* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z:
<http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/84-stampach>.

Tekovské múzeum v Leviciach: Skalné obydlia Brhlovce [online]. Levice. [cit. 5. 6. 2021].
Dostupné z: <https://www.muzeumlevice.sk/index.php/sk/expozicie/skalne-obydlia-brhlovce>.

Tourism on the edge: Guadix Cave Houses in Spain [online]. 2017 [cit. 9. 7. 2021].
Dostupné z: <https://www.tourisontheedge.com/guadix-cave-houses/>.

Travel Italy: Sasso Caveoso [online]. 2015. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z:
<https://www.travelviainitaly.com/matera-explore-unique-cave-homes-in-southern-italy/sasso-caveoso-matera-basilicata-italy/>.

TravelMagazín: Setenil de las Bodegas [online]. 2018. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z:
<https://magazin.travelportal.cz/2018/02/15/setenil-de-las-bodegas/>.

Treking: Brhlovce [online]. 2011. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z:
<https://www.treking.cz/regiony/brhlovce.htm>.

Tubožský Spálený mlýn. *Vodní mlýny* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z:
<http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/221-tubozsky-spaleny-mlyn-palac-dubus-palatz-muhle>.

Údolí Skalského potoka. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z:
<http://www.fototuristika.cz/tips/detail/384>.

YILDIZ, P. *Analysis of the 'Cappadocian cave house' in Turkey as the historical aspect of the usage of nature as a basis of design* [online]. WIT Transactions on Ecology and the Environment, 2006. [cit. 29. 6. 2021]. Dostupné také z:
<https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/DN06/DN06006FU1.pdf>.

DALŠÍ

Informace dostupné z přednášky paní Miloslavy Havlíčkové: Shrnutí skalních bytů, ze dne 1.6. 2018.

Z osobního archivu autorky.

Z osobního archivu paní Miloslavy Havlíčkové.

Z výpovědí majitele bytu číslo popisné 53 v Šemanovicích, pana Benedikta Krofty, ze dne 20. 6. 2021.

Z výpovědí majitelky domu číslo popisné 26 v Truskavně, paní Vladimíry Volkové, ze dne 3. 7. 2021.

Z výpovědí obyvatelky bytu číslo popisné 16 v Šemanovicích, paní Miroslavy Bozděchové, ze dne 21. 6. 2021.

Z výpovědí obyvatel žijících v Truskavně, ze dne 26. 6. 2021.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Hrad Valečov⁷⁹

Příloha č. 2: Hrad Jestřebí⁸⁰

Příloha č. 3: Krvomlýn⁸¹

Příloha č. 4: Suchý mlýn u Nosálova⁸²

Příloha č. 5: Propojení místností ve skalním objektu⁸³

Příloha č. 6: Kaple Božího hrobu ve Velenicích⁸⁴

Příloha č. 7: Kupní smlouva skalního bytu ve Lhotce⁸⁵

Příloha č. 8: Pivovarský sklep ve Vojtěchově⁸⁶

Příloha č. 9: Sušárna Bábina pec⁸⁷

Příloha č. 10: Skalní mlýn Spálený pod Tuboží⁸⁸

Příloha č. 11: Skalní mlýn Hlučov⁸⁹

Příloha č. 12: Skalní mlýn Štampach⁹⁰

---

⁷⁹ Hrad Valečov. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.fototuristika.cz/tips/detail/220>.

⁸⁰ Hrad Jestřebí. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.fototuristika.cz/tips/detail/523>.

⁸¹ Harasov. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.fototuristika.cz/tips/detail/85>.

⁸² Údolí Skalského potoka. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.fototuristika.cz/tips/detail/384>.

⁸³ Z osobního archivu autorky.

⁸⁴ Skalní kaple Božího hrobu. *Fototuristika* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.fototuristika.cz/tips/detail/3508>.

⁸⁵ Smlouva kupní ze dne 14. 9. 1979. Mělník. Prodej domu č. p. 1 ve Lhotce od manželů Josefa a Jiřiny Vitáckových Regionálnímu muzeu Mělník.

⁸⁶ PILLER, Jiří a Jiří ADAMOVIČ. *Kokořínsko: Jak mluví skály*. Hostivice: Baron, 2019. ISBN 978-80-88121-44-2, s. 109.

⁸⁷ Tamtéž, s. 116.

⁸⁸ Tubožský Spálený mlýn. *Vodní mlýny* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/221-tubozsky-spaleny-mlyn-palac-dubus-palatz-muhle>.

⁸⁹ Hlučovský mlýn. *Vodní mlýny* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/1095-hlucovsky-mlyn>.

⁹⁰ Štampach. *Vodní mlýny* [online]. [cit. 8. 7. 2021]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/84-stampach>.

- Příloha č. 13: Skalní byt v Hlučově⁹¹
- Příloha č. 14: Skalní chalupa v Dobřeni⁹²
- Příloha č. 15: Skalní byt v Truskavně číslo popisné 6⁹³
- Příloha č. 16: Skalní byt u jeskyně Klemperka⁹⁴
- Příloha č. 17: Skalní obydlí Rozbořenka⁹⁵
- Příloha č. 18: Skalní byt v Šemanovicích číslo popisné 16⁹⁶
- Příloha č. 19: Skalní byt v Šemanovicích číslo popisné 31⁹⁷
- Příloha č. 20: Skalní byt v Šemanovicích číslo popisné 53⁹⁸
- Příloha č. 21: Skalní sklepy, nyní pokoje pro hosty v Šemanovicích číslo popisné 26⁹⁹
- Příloha č. 22: Skalní byt ve Lhotce číslo popisné 1¹⁰⁰
- Příloha č. 23: Fotografie paní Marie Holubové¹⁰¹
- Příloha č. 24: Skalní byty u Valečova¹⁰²
- Příloha č. 25: Skalní obydlí Barušky u hradu Kost¹⁰³
- Příloha č. 26: Skalní byt v obci Zderaz¹⁰⁴
- Příloha č. 27: Skalní sklep s fotografiemi v obci Zderaz¹⁰⁵
- Příloha č. 28: Skalní obydlí Brhlovce¹⁰⁶

---

⁹¹ Z osobního archivu autorky.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ *Treking: Brhlovce* [online]. 2011. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.treking.cz/regiony/brhlovce.htm>.

Příloha č. 29: Okres Sasso Caveoso¹⁰⁷

Příloha č. 30: Okres Sasso Barisano¹⁰⁸

Příloha č. 31: Objekt Casa Grotta¹⁰⁹

Příloha č. 32: Město Setenil de las Bodegas¹¹⁰

Příloha č. 33: Město Guadix¹¹¹

Příloha č. 34: Město Purullena¹¹²

Příloha č. 35: Město Göreme¹¹³

Příloha č. 36: Město Ortahisar¹¹⁴

---

¹⁰⁷ *Travel Italy: Sasso Caveoso* [online]. 2015. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.travelvialtaly.com/matera-explore-unique-cave-homes-in-southern-italy/sasso-caveoso-matera-basilicata-italy/>.

¹⁰⁸ *Expedia: Sasso Barisano* [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.expedia.com/Sasso-Barisano.dx6346802>.

¹⁰⁹ *Itturista: La Casa Grotta di Vico Solitario nei Sassi di Matera* [online]. 2017. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: https://www.ilturista.info/ugc/info/da_visitare/1856-La_Casa_Grotta_di_Vico_Solitario_nei_Sassi_di_Matera/.

¹¹⁰ *TravelMagazin: Setenil de las Bodegas* [online]. 2018. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://magazin.travelportal.cz/2018/02/15/setenil-de-las-bodegas/>.

¹¹¹ *Tourism on the edge: Guadix Cave Houses in Spain* [online]. 2017 [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.tourismontheedge.com/guadix-cave-houses/>.

¹¹² *Minube: Photos of Purullena* [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.minube.net/photos/purullena-c236757>.

¹¹³ *Atlas měst: Göreme* [online]. 2013. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://atlascest.cz/mesto-2802-goreme.html>.

¹¹⁴ *Sworld: Ortahisar* [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://sworld.co.uk/02/212467/photoalbum/ortahisar-znamena-eamp;-quot;-middle-castle-eamp;-quot>.

Seznam půdorysů

Půdorysy vybraných skalních bytů v Čechách, vytvořila: Adéla Walterová.

Půdorys č. 1: Skalní chalupa v Dobřeni¹¹⁵

Půdorys č. 2: Skalní byt u jeskyně Klemperka¹¹⁶

Půdorys č. 3: Skalní obydlí Rozbořenka¹¹⁷

Půdorys č. 4: Skalní byt v Šemanovicích číslo popisné 31¹¹⁸

Půdorys č. 5: Skalní byt v Šemanovicích číslo 53¹¹⁹

Půdorys č. 6: Skalní byt ve Lhotce číslo popisné 1¹²⁰

Půdorys č. 7: Skalní obydlí Barušky u hradu Kost¹²¹

Půdorys č. 8: Skalní byt v obci Zderaz¹²²

---

¹¹⁵ Z osobního archivu autorky.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.